

PANSTVÍ KRÁLÍKY V PRVNÍ POLOVINĚ 19. STOLETÍ OPTIKOU SPRÁVY RODINNÉHO FIDEIKOMISU HRABAT ALTHANNŮ

Marie MACKOVÁ

Panství Králíky, čítající tehdy velmi mladé město Králíky, horské městečko Mladkov a dále pouhých jedenáct vsí¹⁾ získal pro rod hrabat Althannů roku 1650 Michael²⁾ Ferdinand (cca 1620–1658) zároveň s rukou své druhé manželky Kateřiny z Trauttmansdorffu, ovdovělé Pappenheim.³⁾ Ihned poté, co vyřešil všechny právní nároky jiných subjektů vážnoucí na tomto majetku, se svezl na vlně módy přicházející do habsburské monarchie z tehdejšího španělského právního prostoru a vytvořil z panství Králíky rodinný fideikomis. Bylo to panovnické privilegium, které mělo zabezpečit ekonomickou stabilitu rodu do budoucna bez ohledu na případné nepříznivé časy, jež mohly nastat. Fakticky šlo o omezení možnosti volně nakládat s přesně určenou částí majetku: „nařízení, podle kterého má určité jmění

1) František Zahrádka, *Velkostatek Králíky 1654–1946*, inventář archivního fondu, Zámorsk 1969, s. IV.

2) Všichni mužští členové rodu nosili od dob Michaela Adolfa hrabě Althanna (1574–1638) povinně jako první křestní jméno Michael s odkazem na archanděla Michaela, bojovníka s ďáblem, resp. s chaosem. Dosavadní bádání o rodu Althannů s důrazem na 19. století je shrnuto v Marie MACKOVÁ, *Šlechtický fideikomis v Čechách 19. století (na příkladu hrabat z Althannu)*, *Theatrum historie* 28, v redakčním řízení.

3) Michael Ferdinand byl jedním ze synů Michaela Adolfa I. (1574–1638), který byl považován za zásadního hybatele rodového vzestupu ve službách Habsburků a jako takový byl i zobrazen v Sálu předků ve Vranově nad Dyjí. Tomáš KNOZ, *Althannové v Sále předků – mezi legendou a skutečností*, in: Bohumil Samek (ed.), *Sál předků na zámku ve Vranově nad Dyjí*, Brno 2003, s. 17–21. Národní archiv ČR (dále jen NA ČR), Fideikomisní spisy Praha (1564–1953) (dále jen FKSP), kn. č. 18. *Christoph von Althann* (online). Dostupné z URL: <http://www.genealogy.euweb.cz/althann/althann1.html>, [cit. 15. 6. 2019]. Zde ne zcela přesná data pro Michaela Adolfa I., právě tak jako pro Michaela Ferdinanda: tento web shromáždil velké množství rodopisných dat Althannů, ale zároveň se vyznačuje jistým množstvím drobných nepřesností.

přecházeti jako celek podle ustanoveného řádu na potomky některé rodiny“.⁴⁾ Takový majetek spravoval vždy jediný muž z rodiny, jehož určení bylo většinou dáno zakladatelem fideikomisu. Ostatní příslušníci rodiny i rodu byli odkázáni na rentu a zbytek prostředků k životu si museli opatřovat z jiného majetku nebo vlastní výdělečnou činností. Ženy z rodu naprostá většina fideikomisních ustanovení pomíjela, kromě nároku na přiměřené věno. Jestliže ve druhé polovině 17. století se takový systém zdál být progresivní a promyšlený do budoucna, už v průběhu 18. století se začaly projevovat jeho slabiny, především u těch rodů, které měly fideikomisními pravidly svázány většinu svého pozemkového majetku. V 19. století se pak tato ustanovení jevila ponejvíce jako překážka nepřinášející nic dobrého, jiné mínění se objevovalo jen výjimečně. Přesto habsburská monarchie nikdy nedošla ke zrušení fideikomisu jako přípustného právního stavu, dokonce i v parlamentním období 19. století sice sporadicky, ale vznikaly i nové uzávěry tohoto typu. Rodinné fideikomisy byly zrušeny až Republikou československou zákonem č. 179/1924 Sb.⁵⁾ Stejná norma nepřipouštěla zřizování nových. I althannovský rodinný fideikomis Králíky prošel uvedeným vývojem, který nebyl v principu přerušen od roku 1657, kdy bylo císařem Leopoldem I. provizorně povoleno jeho zřízení, až do roku 1919, kdy ve Vídni zemřel Michael Robert Althann, podle pořadí stanoveného českým zemským soudem jeho dvanáctý držitel.⁶⁾

4) Jan KRČMÁŘ, *Fideikomisy*, in: Slovník veřejného práva československého, díl I., reprint, Praha 2000, s. 594.

5) Valentin URFUS, *Rodinný fideikomis v Čechách*, Sborník historický 9, 1962, s. 192–237, zde s. 235. K problematice šlechtických fideikomisů nejmenom ve střední Evropě např. Jan KAPRAS, *Velkostatky a fideikomisy v českém státě. Studie historická*, Právnícké rozhledy 19, 1918, s. 32–34, 48–53, 65–72, 103–115. Václav ŠOLLE, *Fideikomisy a jejich současná archivní problematika*, Archivní časopis 21, 1971, č. 2, s. 103–115. Jiří GEORGIEV, *České fideikomisy v posledních letech své existence. Poznámky k aspektům archivním a právním*, *Paginae historiae* 9, 2001, s. 71–97. Pavel SALÁK, *K pojmu fideikomis a jeho pozici v římském právu a novověkém právu*, Právní rozhledy 22, 2014, č. 12, s. 432–436. Týž, *Římskoprávní vlivy v českém dědickém právu v 19. až 21. století*, Právník 151, 2012, č. 12, s. 1313–1322. Jan KOBER, *Fideikomisy (svěření)*, in: Encyklopedie českých právních dějin, sv. II, Praha 2016, s. 492–504. Z jiného pohledu Marek L. KREJČÍ, *Zrušení svěření, pozemková reforma a patrimoniální archivy*, in: Podíl Františka Kutnara a agrárního dějepiscectví na formování obrazu české minulosti, Semily 1998, s. 61–78.

6) Tento počet není úplně přesný, protože se odvíjí až od Michaela Franze (1630–1686), mladšího bratra zakladatele, který se stal fideikomisním držitelem až po vymření zakladatelské linie. Byl tedy ve skutečnosti čtvrtým, nikoliv prvním držitelem fideikomisu, pokud za prvního v řadě bude počítán zakladatel

Pro Althanny nebylo králické panství nikdy jediným majetkem. Celý širouce rozvětvený rod získával a ztrácel v průběhu doby různá panství snad ve všech zemích náležejících k habsburské monarchii.⁷⁾ Panství Králiky nebylo vzhledem k fideikomisním ustanovením možné ani ve větší míře zadlužit, natož pak prodat bez souhlasu českého zemského soudu, který vykonával faktický dohled nad všemi fideikomisy na území Čech, vlastně v zastoupení panovníka. Bylo však možné čerpat a spotřebovat výnos z něj, pokud ho aktuální držitel nechtěl investovat zpět. Bylo tedy v zájmu majitelů se o panství starat a udržovat ho v co nejlepší ekonomické kondici. Králickým Althannům se to v průběhu dlouhého 19. století ne vždy dařilo a v jeho první polovině byla některá období z pohledu vrchnostenské ekonomiky opravdu nevlídná. Důvody takového stavu mohly být různé, ne vždy přímo svědčily o neschopnosti fideikomisního držitele. Napomoci tomu mohly války, byť Králicka se přímo dotkly jen ty s Napoleonem a jeho spojenci a pak až za dlouhá desetiletí válka s Pruskem. Svou roli nepochybně sehrál především na začátku 19. století fakt, že mnozí držitelé se ke správě fideikomisu dostali až v relativně pokročilém věku a na krátkou dobu. Při tom mohlo mít vliv i to, že si s sebou do pozice držitele fideikomisu nepřinesli odpovídající znalosti a zkušenosti s řízením ekonomiky panství.

Přelom 18. a 19. století byl pro Althanny v tomto směru poněkud zakletý. Čtvrtým držitelem králického fideikomisu se stal tehdy teprve osmnáctiletý Michael Otto (1731–1797).⁸⁾ Ten ovšem zemřel bezdětný. Při hledání jeho nástupce bylo třeba se vrátit znovu až k potomkům druhé generace fideikomisních držitelů: hrabě Michael Karel (1739–1805) byl vnukem Michaela Ferdinanda (1677–1733), což byl mladší bratr druhého držitele fideikomisu Michaela Wenzela (1668–1738).⁹⁾ Otec ani děd tohoto Michaela Karla se držiteli králického panství nikdy nestali. I hrabě Michael Karel zemřel svobodný a bezdětný a fideikomisu se ujal jeho bratr Michael Václav

Michael Ferdinand (cca 1620–1658?). NA ČR, FKSP, kn. č. 18. Jeho životopisná data jsou poněkud nejistá: rodokmen ve fideikomisních spisech uvádí jako datum úmrtí až rok 1668. V citovaném internetovém rodokmenu je uvedeno datum úmrtí 1658. František MUSIL, *Dějiny Králicka*, Dolní Lipka 2000, s. 61 uvádí dokonce s odkazem na urbář panství jako rok úmrtí 1657.

7) V českých zemích šlo například o Vranov nad Dyjí, který Althannové v průběhu doby koupili a prodali dokonce dvakrát. Dále středočeské Svojsice, kladské Mittelwalde (Miedzilesie), Schönfeld (Roztoki) a Wölfelsdorf (Wilkanów) a rodové državy v rakouských zemích. Podrobněji o tom M. MACKOVÁ, *Šlechtický fideikomis v Čechách v 19. století*.

8) F. ZAHRADKA, *Velkostatek Králiky 1654–1946*, s. V. NA ČR, FKSP, kn. č. 18.

9) Tamtéž.

(1743–1810). Ani jemu se nevyhnul osud předchůdců: zemřel bez mužského potomka.¹⁰⁾ Jím zcela vymřela rodová linie tzv. slezské větve a nástupnictví se přeneslo k potomkům Michaela Johanna (1617–1646), což byl starší bratr zakladatele králického fideikomisu Michaela Ferdinanda.¹¹⁾

Sedmým držitelem králického fideikomisu se stal v pořadí šestý z celkem devíti bratrů hrabě Michael Johann Nepomuk (1757–1815) z janovské,¹²⁾ nebo také španělské větve rodu, který rovněž v konečném důsledku zemřel bez potomků.¹³⁾ Syn Michael Franz (1792–1814) zemřel o rok dříve než otec v pouhých dvaadvaceti letech.¹⁴⁾ Osmým držitelem králického fideikomisu se stal Johannův mladší bratr hrabě Michael Franz (1760–1817),¹⁵⁾ který zemřel o pouhé dva roky později rovněž bez mužských potomků. Teprve nejmladšímu z bratrů se v tomto smyslu vedlo lépe. Hrabě Michael Maximilián Franz, obecně zvaný Max (1769–1834),¹⁶⁾ se stal nejenom dlouhodobějším držitelem králického fideikomisu, ale také otcem čtyř synů, z nichž dva starší dostali následně příležitost ukázat své schopnosti při správě tohoto majetku. Nejstarší Michael Josef (1798–1861)¹⁷⁾ dokonce na celých dvacet sedm let a byl to právě on, kdo převedl panství Králíky do podoby novodobého velkostatku po roce 1848. Jeho mladší bratr hrabě Michael Karel¹⁸⁾ už nepatřil zkoumanému časovému období.

10) Podle úmrtního listu vystaveného farářem od svatého Michaela ve Vídni zemřel ve věku 67 let. NA ČR, FKSP, kart. č. 313, kart. č. 993, sign. VII E/24-1861.

11) F. ZAHŘÁDKA, *Velkostatek Králíky 1654–1946*, s. V. *Christoph von Althann* (online).

12) Podle oblíbeného jména Johann, které muži z rodu dostávali často vedle rodového jména Michael. F. ZAHŘÁDKA, *Velkostatek Králíky 1654–1946*, s. V.

13) Jeho starší bratři se nedožili možnosti ujmout se fideikomisního dědictví. NA ČR, FKSP, kn. č. 18. Těž *Michael Johann* (online). Dostupné z URL: <http://www.genealogy.euweb.cz/althann/althann2.html>, [cit 2. 4. 2019].

14) *Michael Johann* (online).

15) Jeho manželkou byla Marie Eleonora rozená hraběnka Batthyány NA ČR, FKSP, kn. č. 18. Těž *Michael Johann* (online). Podrobněji M. MACKOVÁ, *Šlechtický fideikomis v Čechách v 19. století*.

16) Jeho manželkou byla Marie Franziska Eleonora rozená hraběnka Thüheim. NA ČR, FKSP, kn. č. 18. Těž *Michael Johann* (online).

17) Na citovaném webu jako datum narození uvedeno 19. 6. 1774, ve fideikomisních spisech jednoznačně 13. 6. 1798. Jeho manželkou byla Eleonora rozená hraběnka Hartig. Jejich syn Michael Maximilian Anton zemřel dříve než otec. *Michael Johann* (online). NA ČR, FKSP, kn. č. 18.

18) 2. 5. 1801 – 16. 5. 1881, oženil se poprvé v roce 1832 s Ludowikou hraběnkou Nostitz-Rieneck a podruhé v roce 1850 s o šestadvacet let mladší Caroline Sarah Thomas. Z tohoto druhého manželství se narodil zmiňovaný

Karlův syn Michael Robert¹⁹⁾ se stal posledním držitelem althannovského fideikomisu v Čechách.

Vrchnostenská kancelář

Ať už byly záměry zakladatele králického fideikomisu hraběte Michaela Ferdinanda jakékoliv, pro jeho potomky se panství na pomezí Čech, Moravy a Kladska stalo už po několika málo desetiletích odlehlou enklávou plnicí nanejvýš právě jenom roli majetkové zálohy, pokud se právě ekonomicky dařilo. Možná nejlépe to dokládá rozhodnutí neobnovit králický zámek po požáru v roce 1708.²⁰⁾ Místo panského sídla byly vybudovány pouze kanceláře pro správu panství. Ty byly po necelých sto letech obnoveny,²¹⁾ ale na principu to nic nezměnilo. Pokud o králickém fideikomisu rozhodoval osobně aktuální držitel, vždy to dělal na dálku, podle zprostředkovaných informací, nanejvýš podle letného pohledu umožněného průjezdem, protože ve městě a v podstatě ani jinde na panství se neměl kde ubytovat. Vrchnostenské úřednictvo se stalo rozhodujícím jak pro faktickou správu panství, tak pro vytváření jeho obrazu, ať už pro úřední potřeby především českého zemského soudu nebo soukromé využití majitelů.

Novostavbu úřednických kanceláří i byty, ve kterých žili a pracovali muži spravující králické panství, zachycuje pozůstalostní protokol z roku 1817. Obrázek, který se touto cestou zachoval, sice nemůže být považován za kompletní, protože zachycoval pouze to, co náleželo k fideikomisnímu majetku a zcela pomíjel vybavení, které bylo pořízeno z jiných zdrojů, ať už alodiálních, nebo soukromých peněz jednotlivých úředníků. Tím je dána jistá disproporce v zachycení někdy až nefunkčních drobností uvážených v prostoru z dob minulých, a naopak neexistence předmětů, které se zdají být pro běžné fungování kanceláře či úřednických obydlí nezbytné.

pokračovatel fideikomisní linie Michael Robert. NA ČR, FKSP, kn. č. 18. Též *Michael Johann* (online).

19) 8. 6. 1853, Milíčov (web uvádí 8. 7. 1853, totéž je uvedeno i v úmrtním listě vystaveném farním úřadem u sv. Štěpána ve Vídni) – 25. 2. 1919, Vídeň. NA ČR, FKSP, kn. č. 18. Zemský archiv Opava (dále jen ZA Opava), Velkostatek Lipník nad Bečvou, kart. č. 1671, sign. 45/12. Též *Michael Johann* (online). Též Franz ADLGASSER, *Die Mitglieder der österreichischen Zentralparlamente 1848–1918, konstituierender Reichstag 1848–1849, Reichsrat 1861–1918, ein biographisches Lexikon*, Bd. 1, A–L, Wien 2014, s. 58–59.

20) F. MUSIL, *Dějiny Králicka*, s. 64–65. Též poněkud nepřesně Jan HALADA, *Lexikon české šlechty*, díl I., Praha 1994, s. 12–15.

21) Státní oblastní archiv Zámorsk (dále jen SOA Z), Velkostatek Králíky 1654–1946 (dále jen VS Kr), kart. 138, inv. č. 690, povolení stavby z roku 1803.

Do vrchnostenské kanceláře v domě čp. 128 se vcházelo předsíní, která měla uzamykatelné vstupní dveře, ale zároveň v ní byly padací dveře rovněž opatřené zámkem, které patrně vedly do nižších pater budovy, tedy někam do pivovaru. Celá budova byla situována do svahu a v jejím nejnižším podlaží fungoval vrchnostenský pivovar. Díky této poloze se ovšem jak do pivovaru, tak do kanceláří dalo vstoupit z úrovně terénu, nikoliv výhradně po schodišti. Kancelářská místnost měla tři dvoukřídlá okna opatřená lněnými závěsy i okenicemi. Stála v ní hnědá kachlová kamna s kovovými dvířky vybavená pohrabáčem. K dispozici byly tři židle s opěradly z měkkého dřeva, jedna další polstrovaná kůží, velký na zeleno natřený stůl s uzamykatelnými zásuvkami, skříň na knihy s mřížovanými dvířky, dvě dřevěné a jedna kovová uzamykatelná skříňka na spisy, uzamykatelná schránka na úřední pečeť. Dále dvě skříňe na spisy opatřené zástrčkami, dvě uzamykatelné na žluto natřené archivní skříňe na spisy s dvoukřídlými dveřmi. K tomu registratura se sto policemi a krabicemi z lepenky, k ní dřevěné přenosné schůdky, tvrdé prkno na řezání papíru. Panu vrchnímu sloužila „*psací komoda*“ se šesti uzamykatelnými zásuvkami z měkkého dřeva a k ní patrně patřila uzamykatelná skříň s prosklenými dveřmi, opatřená červenými záclonkami, a možná i sedm polstrovaných židlí s opěradly z tvrdého dřeva.

Obr. 1: Městské muzeum Králíky, sbírka fotografií 2825-74/83, Opletalova ulice, asi 1920, patrová stavba v pozadí vlevo čp. 132, patrová stavba v pozadí vpravo čp. 128 – sídla správy panství a obydlí úředníků.

Byl tu i psací stůl důchodního s uzamykatelnými zásuvkami a na něm psací pult. Součástí vybavení dále tvořila dřevěná rekrutská míra, železná chudinská kasa se žlutě označeným klíčem a dvě úřední kasy z jilmového dřeva, malá úřední okovaná pokladna z tvrdého dřeva, kovové i dřevěné svícny, uzamykatelná taška na spisy, krucifix, železná značka na hovězí dobytek, ale také čtvery pouta, každé se zámkem. Mezi úřední místnosti ještě patrně patřila hovorna, jejíž vybavení započítatelné do majetku fideikomisu však sestávalo pouze z oken, dveří a kamen.²²⁾

Byt, který měl k dispozici vrchní, sestával z pěti místností, podle počtu dveří patrně umístěných v enfiládě za sebou, ve kterých se úřední zařízení nacházelo naprosto sporadicky (knihovna, polstrované židle), zato však byl vybaven špaletovými okny, což v daných klimatických podmínkách muselo být považováno za nepřehlédnutelný luxus. Ovšem kamna byla pouze v prvních třech místnostech a následně v prostoru označeném jako předpokoj. Byt s kuchyní spojovala vydlážděná chodba, kde byl popsán nábytek neodpovídající takovému prostoru. Patrně tu byl odložen ten, který patřil do majetku panství, ale aktuálně úřadujícímu vrchnímu se do bytu nehodil, tak jej zde odstavil. Oproti tomu měla kuchyň minimum vrchnostenského vybavení, vlastně kromě oken a dveří jenom kamna a měděný kotel, všechno ostatní si musela domácnost vrchního dodat sama. V průchozím traktu ke dvěma „novým“ místnostem byla k dispozici i štoudev na vodu. Obě tyto místnosti, jejichž účel není v soupise blíže specifikován, byly vyhřívány jedněmi kamny. Zajímavé je, že v jedné z nich je popsáno deset kusů peřin ze 44 loktů kanafasu a 11 loktů bílého plátna, aniž by byl upřesněn jejich účel či možné využití. V čeledníku bylo pouze jedno malé okno a obyčejná kamna (patrně ne kachlová). Kromě nejrůznějších komor a sklepů byla popsána i „vrchnostenská kuchyň“, podivný prostor za železnými dveřmi se dvěma zamřížovaným okénky beze skel a železnými kamny.²³⁾

Byty ostatních úředníků se nacházely v čp. 132, což byl fakticky vedlejší objekt „přes cestu“.²⁴⁾ Byt lesmistra²⁵⁾ sestával z pěti místností, z nichž jedna byla označena jako „vedlejší“ a jedna jako „velmi malá“, ložnice, kuchyně, čeledníku a sklepa. Byt nájemce pivovaru byl přístupný po pavlači a tvořily jej dvě místnosti, předsíň, jakési blíže neidentifikovatelné prostory „u sklepa“ a „u schodiště“. Byt bednáře tvořila jedna místnost, komora

22) NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

23) Tamtéž.

24) Platí to stále, komunikace se aktuálně jmenuje Jana Opletala.

25) Šlo o šéfa vrchnostenské lesní správy, jeho podřízení většinou bydleli mimo Králíky.

a sklep. Byt justiciára či inženýra²⁶⁾ sestával ze třech místností vytápěných dvěma kachlovými kamny, kuchyně, čeledníku, komory a sklepa. Byt důchodního měl ve třech místnostech špaletová okna jako ten vrchního, kromě toho k němu patřila písárna, kuchyň, sklep před domem, čeledník a komora. Další služební byt byl určený pro již zmiňovaného inženýra, ale aktuálně byl užíván aktúrem. Tvořily ho dvě místnosti a komora. Myslivna v Moravě patřila rovněž k fideikomisnímu majetku a sestávala ze dvou místností, kuchyně, dvou komor, chlěva, stáje a kůlny. Lichkovská myslivna byla podobná, ale měla specificky popsaný sklep a dvě úrovně půdy. Myslivna v Orlici byla o něco menší.²⁷⁾ Žádné jiné naturální byty, pokud existovaly, do fideikomisního majetku nepatřily.

Vybavení kanceláří, ať už státních, nebo soukromých úřadů, se v průběhu 19. století měnilo a modernizovalo, ale vždy v nich zůstávalo množství věcí z minulosti, které sice postupem doby mnohdy ztrácely funkčnost a potřebnost, ale nikdo neměl odvahu (možná ani pravomoc) je definitivně zlikvidovat. I původně vrchnostenská kancelář králického panství, následně přeměněná na kancelář velkostatku, trpěla stejným neduhem. Při změně fideikomisního držitele v roce 1861 bylo srovnáváno její vybavení s rokem 1835.²⁸⁾ V soupise se vedle sebe ocitly mnohdy vůbec spolu nesouvisející věci, které se buď náhodně nacházely poblíž v okamžiku vytváření soupisu, nebo prostě přišly sepisujícím úředníkům právě pod ruku. Vznikla místy poněkud bizarní směsice odrážející nejenom běh času, ale především změny pravomocí a priorit úřadování. Kontinuita naopak prospěla úřední knihovně, ve které byly k dispozici sbírky zákonů průběžně od roku 1784, dvacet dílů říšského zákoníku, celkem pochopitelně zvlášť vyjmenovaný celní a monopolní zákon, právě tak i Všeobecný občanský zákoník. K tomu patřilo i hodně početné zastoupené lesnické zákonodárství, včetně různých komentovaných vydání, a speciální správní zákonodárství. Z minulosti tu zůstaly i soudní příručky. Souhrnně bylo sepsáno více než třicet svazků „*ekonomického zaměření*“ bez bližšího upřesnění.²⁹⁾

Kromě knihovny úředníci sepsali: „*dřevěné lavice z měkkého dřeva, velký natřený stůl se zásuvkami, regály na knihy s mřížkou, tři kusy beden*

26) Na panství nebylo vždy místo justiciára obsazováno, právě tak nebyl vždy v lesní správě „inženýr“. Šlo o úřednický byt poskytovaný podle potřeby někomu z vyšších úředníků správy panství.

27) NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

28) NA ČR, FKSP, kart. č. 993, bilance z 5. 4. 1861.

29) V knihovně byl sepsán bez dalšího upřesnění i svitek židovské tóry. NA ČR, FKSP, kart. č. 993, bilance z 5. 4. 1861.

na spisy se zámkem, rekrutská míra, regál registratury, komoda na spisy se šesti zásuvkami, řezačka na papír (tvrdé prkno s nožem na papír), železná pokladna, skříň na spisy s pěti policemi, tři kusy malého archivu s 15 odděleními, držák se čtyřmi úředními razítky, pět kalamářů, skleněné posejpatko [asi se ho během soupisu podařilo rozbít, protože je škrtnuté], šest pravítek, mosazná úřední pečeť, čtyři mosazné svícny, čtyři kratiknoty, tři skříňe na spisy dvoukřídlé se zámkem, železný visací zámek, stůl, čtyři nože na papír, krucifix, příruční pokladna pobitá železem, další psací stůl, sirotčí kasa z barevného dřeva, čtyři (+ dva) psací stoly se zámkem, dvakrát značka na hovězí dobytek, dvakrát značka na ovce, šest křesel polstrovaných a potažených kůží, dvě + čtyři stoličky bez opěradel, malá pokladna z barveného dřeva, 195 plechových známek pro ovce, hodiny pendlovky, dva razítkové polštářky, pohrabáč, popelník na popel z kamen, plivátko, komoda, čtyři tyče na záclony, šest postelí z měkkého dřeva, osm slamníků, čtyřrohý stůl z měkkého dřeva, dvě železné tyče na záclony, kuchyňský stůl z tvrdého dřeva, starý stůl z měkkého dřeva, dvě závěsné železné lucerny, tři rošty na oheň, necky na maso, tři džbery na vodu, dvě měkké pohovky, dvě dlouhé lavice, černá tabule na počítání peněz, pohrabáč, zapalovač ohně, třínožka, visací zámek, lavice bez opěradla, dva regály na knihy, dvoukřídlá nástěnná skříňka, zástěna kamen, stojací hodiny s černým plechovým ciferníkem, stolní lampa se štipcem,³⁰⁾ plechová schránka na dopisy, portrét Jeho Veličenstva císaře Ferdinanda I., obrázek svatého Štěpána, dva malé mosazné svícny, dvě krabice na provázky černě natřené a kožená taška na poštu.³¹⁾

Soupis materiálního vybavení vrchnostenské kanceláře sice může připomínat kabinet kuriozit, ale ve skutečnosti jím rozhodně nebyl. Až do konce roku 1849 tu byla vyřizována nejenom obvyklá agenda patrimonální správy, včetně hospodářského řízení panství, ale také veškeré přenesené státní pravomoci. Jaké podmínky k tomu patrimonální úřednictvo mělo, záleželo především na majitelích panství. V případě králického fideikomisu rozhodně nešlo o žádný zvláštní luxus, byť v tomto ohledu se obecná norma neurčuje snadno – každé panství bylo jedinečné. Jistá vylepšení mohl zařadit vrchní panství, ale musel přitom respektovat finanční limit ohraničující jeho samostatné pravomoci. Otázkou je, nakolik to bylo považováno za důležité nejenom ze strany vrchnosti, ale i pohledem samotných úředníků.

30) Josef JUNGMANN, *Slovník česko-německý*, díl IV., Praha 1838, s. 515: štipec: kratiknot, utěradlo, Lichtputze (online). Dostupné z URL: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/slovniky/digitalni-kopie-detail/JgSlov04/strana-515>, [cit. 20. 6. 2020].

31) NA ČR, FKSP, kart. č. 993, bilance z 5. 4. 1861.

Exkurz 1: Vrchnostenský archiv králického panství

Správa každého panství začala od 80. let 18. století, kdy se výrazně zvýšil podíl vykonávané přenesené státní správy, klást důraz na, pokud možno, pečlivé uchovávání úředních písemných výstupů, právě tak jako normativů vrchnostenských, zemského soudu i českého gubernia. V případě Králík tuto potřebu zvyšovala fideikomisní agenda a vrchnostenské rozhodování na dálku. V separačním protokolu z roku 1817 je zachován soupis „*archivu*“, vlastně staré i aktuální registry králického panství, který na rozdíl od ostatních položek³²⁾ nemá určenou žádnou finanční hodnotu, ani fideikomisní, ani alodiální.³³⁾ Zaznamenány byly dokumenty považované za důležité: pozemkové knihy (7 ks) vedené pro vesnice na panství i město Králíky, hlavní kniha smluv (31 ks), hlavní kniha sirotčího účtu (8 ks),³⁴⁾ kniha listin králického chudinského institutu a další knihy listin bez bližší specifikace (7 ks),³⁵⁾ knihy inventur a projednávání (9 ks), knihy svatebních smluv (7 ks),³⁶⁾ kniha kvitancí, soudní kniha (? blíže neurčená), fási obcí z roku 1786 (13 ks), repartice (rozvrhovací výkaz) (13 ks), depozitní protokol, soudní protokoly (5 ks), protokol oznámení (2 ks), taxovní protokol, protokol o pokutách (2 ks), výtah z repartice (13 ks) a také více než sto let starý urbář.³⁷⁾ Pečlivě evidována byla nejenom fideikomisní tabele panství Králíky, ale i veškeré hraniční popisy vůči okolním panstvím a popisy hraničních lesních revírů.³⁸⁾ K úředním knihám byly počítány i knihy patentů (42 ks)³⁹⁾ a dalších téměř padesát svazků nejrůznějších tiskem

32) Ve stejné situaci je pouze zásoba čerstvého a zeleného krmiva, dále movité věci, ale také lesy, které byly označeny za dlouhodobě neopečovávané a zdevastované neuváženým kácením v „*uralte Zeiten*“. NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

33) NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

34) Podle srovnání s inventářem archivního fondu Velkostatek Králíky patrně dnes neexistuje. F. ZAHŘÁDKA, *Velkostatek Králíky 1654–1946*. NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

35) Dnes zachovány od roku 1801, do roku 1817 byly uzavřeny pouze dvě, další byla aktuálně vedena, takže jde zcela jistě o starší, dnes neexistující. Tamtéž.

36) Vesměs dochovány, v nichž zpočátku zároveň vedeny i pozůstalosti, což by vysvětlovalo absenci těchto písemností v soupise. Pozůstalostní agenda vyřizovaná jako spisy, které jsou dnes dochovány zhruba od roku 1741, v tomto soupise uvedena není. Tamtéž.

37) Dochovaný do současnosti: SOAZ, VS Kr, kn. č. 1, založený někdy před rokem 1669.

38) Hraniční protokol z doby před rokem 1817 dnes existuje jediný. F. ZAHŘÁDKA, *Velkostatek Králíky 1654–1946*. NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

39) Knihy patentů a nařízení se do dneška dochovalo 17 ks. Tamtéž.

Obr. 2: Národní archiv ČR, Fideikomisní spisy Praha, Althann, kart. č. 313, papírová pečeť používaná úředníky patrimoniální správy panství Králíky, rok 1786.

Obr. 3: Národní archiv ČR, Fideikomisní spisy Praha, Althann, kart. č. 313, vosková pečeť používaná patrimoniální správou panství Králíky, rok 1786.

vydaných zákonů a nařízení s celozemskou i celostátní platností. Celkem bylo ve vrchnostenské registratuře napočítáno 233 úředních knih.⁴⁰⁾ Žádne pomocné knihy sepsány nebyly,⁴¹⁾ zcela tak chybí například do dneška dochované manschaftsbuchy z let cca 1761–1810,⁴²⁾ což mohlo být dáno tím, že se jimi nebylo třeba v rámci fideikomisního soupisu zabývat, právě tak jako případnými jinými úředními či evidenčními knihami.⁴³⁾ Aktový materiál při této příležitosti vůbec sepisován nebyl. To vše bylo uloženo v popsaných žlutých archívních skříních a zdánlivě obrovské registratuře. Každý z úředníků patrimoniální správy odpovídal za ty písemnosti, ať už v podobě úředních knih nebo spisů, v nichž byla obsažena agenda, kterou vyřizoval. Kromě vrchního, který z titulu své funkce odpovídal za veškeré dění, nebyl stanoven nikdo speciálně se věnující „archivu“, tedy staré registratuře. Podobné soupisy vznikaly jednak jako součást pozůstalostního řízení pro potřeby zemského soudu v Praze, jednak – a to patrně častěji – při změnách na místě vrchního úředníka panství.⁴⁴⁾

Fideikomisní majetek králického panství

Hodnota fideikomisního panství Králíky byla stanovována pravidelně při každé změně držitele, což se, jak už bylo naznačeno, dělo ve sledovaném období poměrně často. Kromě toho muselo být takové číslo k dispozici vždy, když někdo z držitelů fideikomisu požádal o možnost zadlužit panství víc, než bylo ze zákona možné. I to se v první polovině 19. století ukázalo jako žádané.

V roce 1788 byla hodnota dominikálu panství (realit), pivovaru, úroku a výnosu z robot stanovena na necelých 210 tisíc zlatých (rustikál nemohl být pro potřeby zástavy brán v úvahu, tímto typem majetku nešlo ručit za úvěr).⁴⁵⁾ Výpis ze zemských desek pak ukazuje, že především v průběhu 50. let 18. století bylo panství používáno jako jistina pro ne sice velké (s jedinou výjimkou), ale zato poměrně pravidelně se opakující půjčky, které ovšem byly

40) NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817, Králíky 23. 8. 1817.

41) Přitom minimálně od roku 1793 byly vedeny všeobecné podací protokoly, které existují dodnes. Ještě o rok starší jsou dochované podací protokoly k soudní agendě, byť v neúplné řadě. F. ZAHŘÁDKA, *Velkostatek Králíky 1654–1946*. NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

42) SOA Z, VS Kr, kn. č. 193–200.

43) Knihy dominikální agendy, na které by se měla soustředit příslušná komise, dnes nejsou z počátku 19. století prakticky dochovány. F. ZAHŘÁDKA, *Velkostatek Králíky 1654–1946*.

44) Dochovány jsou torzovitě z let 1784–1800. SOA Z, VS Kr, kn. č. 595–600.

45) NA ČR, FKSP, kart. č. 313, Nr. 2696.

spláceny velmi sporadicky a úroky dluh v průběhu dlouhé doby prohlubovaly. Konstatování, že panství je poškozeno válkami, patřilo především do čtyřicátých let 18. století a obou slezských válek, případně s dozněním ve válce sedmileté, byť tehdy už se tento prostor nestal významným bojištěm, ale spíš místem drobných šarvátek, průchodů vojska a jeho ubytování, což mohlo být z ekonomického hlediska rovněž devastující.⁴⁶⁾ Následky válečných událostí byly uplatňovány jako argument ještě na konci let osmdesátých. Naproti tomu změna státní hranice a z toho plynoucí proměna města Králíky i celého panství v hraniční oblast se všemi důsledky začala být ve fideikomisní argumentaci uplatňována až během napoleonských válek.⁴⁷⁾

Oceňovací protokol z roku 1806, vzniklý po smrti hraběte Michaela Karla, byl prvním, ve kterém byl oddělen fideikomisní majetek od majetku alodiálního, tedy toho, který nepodléhal striktním pravidlům stanoveným zakladatelem fideikomisu, ačkoliv tvořil jedinou organizační jednotku – panství.⁴⁸⁾

Jeho charakteristika byla uvozena velmi rámcovým hraničním popisem.⁴⁹⁾ Panství samo bylo popsáno jako území protékané řekami Orlicí a Moravou, které leží vysoko v horách, kde je chladné podnebí, pěstovat tady lze pouze žito a oves a jsou tam středně výhodné podmínky pro růst lesa. Nacházela se tu městečka⁵⁰⁾ Králíky a Mladkov a patnáct vsí, ve kterých podle konskripce žilo dohromady téměř devět a půl tisíce obyvatel.⁵¹⁾ Římskokatolické fary s vrchnostenským patronátem byly v Králíkách a v Mladkově a k tomu existovaly dvě lokálie vydržované z náboženského fondu.⁵²⁾

46) F. MUSIL, *Dějiny Králicka*, s. 72–75.

47) V literatuře uváděné rozdělení ekonomiky doposud souvisejících althannovských panství v důsledku nově vytyčené státní hranice mezi Pruskem a habsburskou monarchií není ve fideikomisních spisech vůbec zvažováno: panství bylo samostatnou správni, ale i ekonomickou jednotkou a žádný z vedlejších vlivů nebyl brán v potaz.

48) NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

49) „*Panství Králíky leží v královéhradeckém kraji 21 německých mil vzdálené od Prahy a sousedí s moravskými liechtensteinskými panstvími Branná a Ruda nad Moravou, dále s panstvím Kyšperk a s hrabstvím Kladsko.*“ NA ČR, FKSP, kart. č. 313, fasc. 7917.

50) V textu je použito tohoto právního vymezení i pro Králíky.

51) Konkrétně jsou uvedeny: Petrovice, Lichkov, Horní, Střední a Dolní Lipka, Heřmanice, Horní a Dolní Morava, Červený Potok, Horní a Dolní Hedeč, Horní a Dolní Orlice a Horní a Dolní Boříkovice. NA ČR, FKSP, kart. č. 313, fasc. 7917.

52) České Petrovice a Červený Potok, obě od roku 1787. *Catalogus venerabilis cleri Saecularis et regularis dioeceseos Reginae-Hradecensis*, Hradec Králové 1890, s. 53–56.

Na území panství se nacházelo 15 zakoupených mlýnů na mouku a jedna zakoupená a jedna vrchnostenská pila. Vrchnost hospodařila v sedmi dvo-rech ve vlastní režii, resp. je pronajímala.⁵³⁾ Vedla tudy komerční silnice z Pruska, která u celnice v Dolní Lipce vstupovala na území monarchie a pokračovala směrem na Moravu. Poddaní se tu zabývali především tkaním a předením, pěstovali len a pouze velmi málo obilí. Mezi stavbami je na prvním místě uveden vrchnostenský „*starý zámek*“, který nebyl obyvatelný jako rezidence, ale zároveň byl popsán jako solidní, z kamene a vápna vy-stavěná budova se šindelovou střechou, která sloužila jako obydlí vrchního, resp. jako pivovar. Čímž je zřejmé, že nešlo o zámek, ale o novostavbu z počátku 18. století, jejíž počátky splynuly zemským i místním úředníkům se starší situací do jediného, poněkud nepřesného toku.⁵⁴⁾ Stav budovy byl hodnocen jako přijatelný a cena stanovena na dva tisíce zlatých. V další budově sídlilo purkrabství. Ta byla vlastně celá dřevěná a její cena byla stanovena na 265 zlatých. Ještě o něco menší cenu mělo obydlí obročního. Vrchnosti patřily ještě dva další dřevěné domy. V jednom bylo obydlí ná-jemce pivovaru a druhý byl aktuálně prázdný.

Králický vrchnostenský dvůr byl popsán jako soubor staveb částečně zděných z kamene a částečně dřevěných, kde bylo mj. možné umístit až 50 kusů hovězího dobytka, disponoval stáji pro koně a řadou drobných hospodářských zařízení (kůlna na povozy, stodoly, mléčný sklep, sušárna lnu). Příbytek zdejšího šafáře také nebyl právě nuzný, sestával ze dvou místností, komory, klenuté kuchyně a předsíně. Stejnou dispozici, byť patrně v menším provedení, měl i domek pro písaře velkostatku, který byl součástí komplexu dvora. Velmi podobně je popsáno stavení označené jako „*Gebaude des Justitiars*“, tedy obydlí justiciára, vybavené navíc sklepem. Samostatně stojící obytné stavby v rámci králického dvora byly, už tehdy s výjimkou kuchyní, dřevěné, kryté šindelem. Další dvory byly zřizovány podobným způsobem: stáje většinou zděné, nad nimi umístěné dřevěné sýpky, obytné prostory pro šafáře většinou dřevěné, vše pod šindelovou střechou. Někde náležely ke dvoru i hájovny, opět nevelké dřevěné stavby o dvou míst-nostech, komoře, zděné (klenuté) kuchyni a předsíni. Vrchnostenský dvůr

53) Králíky, Horní, Střední a Dolní Lipka, Lichkov, Dolany a Orlice. Šlo celkem o více než 920 jiter polí, 254 jiter luk, více než tisíc sáhů čtverečních zahrad, více než 39 jiter pastvin a více než 3 900 jiter lesů. NA ČR, FKSP, kart. č. 313, fasc. 7917.

54) Je otázka, co bylo vnímáno jako „stará“ stavba, téhle bylo v roce 1806 sotva sto let. Původní panské sídlo umístí uje František Musil zcela jinak: do dnešní Valdštejnovy ulice do prostoru domů čp. 334–335, 359 a možná i 361. F. MUSIL, *Dějiny Králicka*, s. 39.

Obr. 4: Národní archiv ČR, Fideikomisní spisy Praha, Althann, kart. č. 995, papírová pečeť althannovského ředitelství statku Králíky, rok 1891.

Obr. 5: Národní archiv ČR, Fideikomisní spisy Praha, Althann, kart. č. 995, podací razítko althannovského hraběcího vrchního hájemství Králíky, rok 1891.

v Dolní Lipce byl tvořen stavbami obklopujícími čtyřboké nádvoří: jedna strana byla tvořená stájí pro 50 kusů dobytka a obydlím šafáře, druhá stájí pro koně (byla kromě králického dvora jediná), přičemž všechny tyto stavby byly zděné. Třetí stranu dvora tvořila velká dřevěná stodola a čtvrtou dřevěná sýpka na zděném základě a dřevěná kůlna. Všechny stavby měly šindelové střechy. Srovnatelnou dispozici měl i lichkovský dvůr, byť u něj nebyla popsána stáj pro koně, ale jeho ocenění bylo více než čtyřikrát vyšší. Ve dvoře v Dolanech bylo možné ustájit až 60 kusů dobytka, kromě toho tu byla i vrchnostenská cihelna s cihlářskou pecí a několika přístřešky na dřevěných pilířích, které sloužily pro ukládání cihel. V Prostřední Lipce byla součástí dvora speciální stáj pro telata. V Horní Lipce pak patřil ke dvoru i ovčín: zděný, velký, o téměř čtvercovém půdorysu. V Červeném Potoce stála vrchnostenská pila s vodním kolem na vrchní pohon a obydlím pilaře.⁵⁵⁾

Celkem bylo v tomto oceňovacím elaborátu zaznamenáno 15 vrchnostenských koní, ale nejhodnotnější bylo 216 krav, k nimž patřilo 83 jalovic. Ovcí tu žilo 450 kusů a toto množství navyšovalo jejich jinak ne příliš vysokou cenu třech zlatých za kus. Normované ocenění za kus se však netýkalo jenom ovcí, ale i koní, což zcela určitě nebylo výhodné ani u pracovních koní⁵⁶⁾ vrchnostenského dvora. Drůbeže bylo napočítáno kolem dvou set padesáti kusů nejrůznějšího druhu, včetně tří krocanů, ale jejich cena se pohybovala v řádech jednotek, maximálně nízkých desítek krejcarů. Králický pivovar v té době vyráběl 28 várek piva za rok, každou po 18 sudech, přičemž čistý zisk z každého sudu byl 2 zlaté 30 krejcarů, pivovarské kaly a mláto se užívalo jako krmivo pro zvířata chovaná ve dvorech. Robotní povinnosti byly reluovány pouze ve vsích Horní Orlice a Horní Bořkovice do celkové sumy 93 zlatých. Pro ostatní obce byla potažní robotna stanovena v celkové výši 7 244 a čtvrt dne za rok a ruční robotna v celkové výši 16 275 a půl dne za rok. Pro stanovení užítku byla potažní robotna oceněna 15 krejcarů za den a ruční robotna 8 krejcarů za den, což byla do značné míry konvence, protože potřebnost práce kolísala jak s ohledem na místo, tak s ohledem na roční dobu.⁵⁷⁾ Reluovány byly také povinnosti mlynářů

55) NA ČR, FKSP, kart. č. 313, fasc. 7917.

56) Vzhledem k tomu, že panství nejenom v té době nebylo rezidenční, ale nesloužilo ani krátkodobým zastávkám majitelů, nelze tu jiné koně předpokládat. Každý z koní byl oceněn na stejných 50 zlatých za kus, což v některých případech mohlo být přinejmenším nevýhodné. Cena dobrých koní bývala při prodeji určována dražbou.

57) Čistě aritmeticky spočítáno měla vrchnost z každé ze třinácti vesnic na panství každý dne v roce k dispozici zhruba 1,5 koně do záprahu na robotní práci a 3,5 ruční pracovní síly. Faktickou využitelnost robotní práce měli ko-

a výnos byl pro vrchnost podstatně vyšší, než z obou poddanských vsí.⁵⁸⁾ Vrchnostenská cihelna vyráběla průměrně více než 36 tisíc pálených a dva tisíce osm set nepálených cihel ročně, přičemž průměrná prodejní cena (počítala se vždy v místě obvyklá) za tisíc pálených cihel činila 12 zlatých. Prodej pálenky vynášel v šestiletém průměru 55 zlatých ročně a vinný šenk podle stejných parametrů 118 zlatých ročně, zatím co výnos pily přinášel do rozpočtu pouhých 35 zlatých ročně. Vypočten byl blíže nespecifikovaný výnos z potoků a velmi konkrétní výnos ze pstruhů celkem na 33 zlatých ročně v šestiletém průměru.⁵⁹⁾

Lesní správa tvořila v podstatě samostatný a složitě strukturovaný komplex, který byl v této době na králickém panství důležitý, byť stav lesů a způsob hospodaření v nich následně nebyl právě příznivě hodnocen. Právo myslivosti, čižba a sklizeň lesní trávy byly přitom oceňovány odděleně.

K 21. červenci 1806 byla, po odečtení výdajů (nikoliv pasiv v podobě dluhů), hodnota fideikomisního panství Králíky stanovena na 402 677 zlatých.⁶⁰⁾

Řadu krátkodobých fideikomisních držitelů přelomu 18. a 19. století zakončil hrabě Michael Franz, který zemřel 6. května 1817.⁶¹⁾ Při oceňování králického panství po jeho smrti byla komise sestavena jak z pověřených úředníků českého zemského soudu, kteří vážili cestu až z Prahy, tak v kauze nezainteresovaných odborníků z okolí. Těmi byl především lesní pojezdný z panství Kyšperk, lesní inženýr a zkušený znalec z oboru lesního hospodářství Grohmann a pro stavební posudky zednický a tesářský mistr, oba z Lanškrouna.⁶²⁾ Podle protokolu se zdá, že nastávající fideikomisní držitel Michael Maxmilián byl přítomen osobně, vdova Eleonora rozená hraběnka Batthyány se naopak nechala zastupovat JUDr. Wenzlem Lichtnerem. Vrchním králického panství byl aktuálně Johann Krütznér a polesným Karl Smetaczek, oba se jednání rovněž účastnili. Další dva pánové na pozicích kurátorů se z jednání omluvili.⁶³⁾ Jako obvykle byl za

ordinovat úředníci panství s rychtáři jednotlivých vesnic jak v průběhu roku, tak pro konkrétní práce. Konkretizace těchto poddanských povinností obsahuje příloha B oceňovacího spisu. NA ČR, FKSP, kart. č. 313, fasc. 7917, příloha B.

58) Oceňovací elaborát uvádí dokonce sumu vyšší než 1 300 zlatých ročně.

59) NA ČR, FKSP, kart. č. 313, fasc. 7917.

60) Tamtéž.

61) O něm podrobněji M. MACKOVÁ, *Šlechtický fideikomis v Čechách v 19. století*.

62) NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

63) Do odlehlých Králík se nechtělo Antonu hraběti Thunovi a JUDr. Ebertovi. NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

rozhodující den pro stanovení hodnoty fideikomisu považován úmrtní den zůstavitele, bez ohledu na to, kdy se skutečně komise sešla. Výsledky její práce potvrzovaly, že hodnota králického panství, lhostejno, zda v režimu fideikomisu či alodiálního majetku, protože v reálu šlo o jediné hospodářství, spočívala v chovu: na panství bylo k dispozici sice jenom třicet koní, ale zato téměř 600 kusů nejrůznějšího hovězího dobytka, z čehož největší počet představovaly dojnice různého stáří. Ovcí bylo, také nejrůznějšího stáří, a tedy i využití, více než tisíc. Kromě toho krocani, krůty, husy i houšeři, kachny i kačeři, slepice i kohouti v počtech v řádech desítek, u hus a slepic až stovek.⁶⁴⁾

Stále existovalo sedm panských dvorů a dva byly označeny jako pronajaté.⁶⁵⁾ Lidé pracující ve dvorech a mající nárok na deputát však byli zazna-

Obr. 6: Národní archiv ČR, Fideikomisní spisy Praha, Althann, kart. č. 995, papírová pečeť althannovské lesní správy Králíky, rok 1891.

64) Přes vysoké počty nebyly zanedbány ani jednotky v rámci této sumy, například kapouni, krocani na výkrm a podobně. NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

65) Tato situace se mohla měnit průběžně a poměrně rychle, což patrně vysvětluje rozdíly od předchozích, časově ne tak vzdálených soupisů. NA ČR, FKSP, kart. 313; kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

menání ve dvorech Králíky, Horní, Prostřední a Dolní Lipka, Lichkov a Orlice.⁶⁶⁾ Zdá se tedy, že v některých částech protokolu šlo spíš o účetní ekvilibristiku týkající se zásob obilí, resp. nutnosti mít k dispozici dostatečné množství obilí pro další osev. Kromě pšenice, žita a ječmene se počítalo s pěstováním ovsa, hrachu, minimálně i čočky a vikve či vikvové směsky. Speciálně vyčleněné bylo chlebové obilí a samozřejmě len, z něhož se však zdálo být zajímavé jen lněné semínko.⁶⁷⁾

Sklepmistrovský úřad podle téhož protokolu z roku 1817 obchodoval především směrem ven s komoditami vzniklými na panství, jako bylo například máslo, sýry, lůj, zvířecí kůže, prkna, šindel, pálené i nepálené cihly. Kromě toho byly ovšem zaznamenány položky, které naopak na panství přišly a vrchnostenský úřad je částečně měl pro vlastní potřebu (což se týkalo pravděpodobně především železa), ale s některými regulérně dál obchodoval, především se solí.⁶⁸⁾ V rámci tohoto úřadu byl jenom zlomek komodit zapsán jako fideikomisní majetek a šlo výhradně o spotřební materiál nutný k provozu, jako byla mazadla na vozy, olej na svícení a lojové svíčky. Naopak smrkové semínko (11 centů 55 liber) bylo pochopitelně evidováno v rámci lesní správy panství, ale s výslovným podotknutím, že nejde o produkt zdejších lesů, ale o nákup, takže se nemůže jednat o fideikomisní komoditu. Do starosti o stav lesů jednoznačně zasahoval ekonomický kalkul stranící smrkům jako perspektivní dřevině pro stráně a úbočí králického panství.⁶⁹⁾

66) Každý z uvedených dvorů měl vlastního šafáře, v králickém dvoře byli čtyři pacholci, čtyři děvečky a pasák krav. V Horní Lipce sloužili dva pacholci, dvě děvečky, pasák dobytka a ovčák. V Prostřední Lipce to byli čtyři pacholci, tři děvečky a pasák dobytka. V Dolní Lipce pracovali dva pacholci, čtyři děvečky a pasák dobytka, v Lichkově bylo o jednu děvečku méně, zato tu byl navíc ovčák s pomocníkem. Maličký dvůr v Orlici stačili obstarat se šafářem jeden pacholek a jedna děvečka. NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

67) Mezi nejrůznějšími zásobami je zaznamenáno poměrně velké množství brambor, ale žádná výměra jim není vyhrazena (116 měřic, patrně rakouských; 1 měrice = cca 61,5 litru). Tyto zásoby jsou uvedeny mezi alodiálními položkami, což by znamenalo, že brambory na panství pěstovali výhradně poddaní, na vrchnostenských dvorech se jimi vůbec nezabývali. Ve stejné pozici jsou i zásoby jetelového a řepného semínka, ačkoliv v tomto případě nešlo o produkt určený k přímé konzumaci. NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

68) Obchod se solí byl vrchnostenskou výhradou na základě státního povolání, protože se jednalo o státní monopol, byť neúplný. Aktuálně byla zaznamenána zásoba 722 liber soli (v hodnotě 192 zlatých). Nespecifikováno, jaká libra, patrně celní (= 0,5 kg). NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

69) NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

Snaha o zmenšení všeho, co bylo nutné započítat do fideikomisního majetku, byla neskrývaná a všudypřítomná: u stavebního dříví s podotknutím, že ke stavbám či opravám fideikomisních budov nebylo žádné stavební dřevo zapotřebí, kdežto pro alodiální účely ho zapotřebí je. Zároveň bylo konstatováno, že uzávěrky lesního úřadu se ve zdejších horách mohou dělat až v měsících květnu a červnu, protože dříve tomu brání sníh a led v lesích. Nově pokácené dříví tedy nemohlo být zahrnuto do aktuálního separačního protokolu, protože k rozhodujícímu dni 6. května ještě nebylo v úplnosti zaevidováno. I tak se suma za dřevo vyšplhala téměř k 17 tisícům zlatých. Oproti tomu zaevidované kůže ulovené zvěře tvořily z finančního pohledu drobnost napovídající však cosi jiného: aktuálně byly k dispozici čtyři liščí kožky, každá za tři a půl zlatého, jedna kožka kuny za tři zlaté, dvě již vydělané kůže jelení v celkové hodnotě 30 zlatých a třináct zpracovaných srnčích kůží v celkové hodnotě 45 zlatých 48 krejcarů.

Na ocenění hospodářského nářadí je možná nejlépe vidět jistý druh eskamotérství sloužícího k minimalizování fideikomisního majetku: jeho hodnota je stanovena na 566 zlatých, hodnota toho alodiálního činí podle tohoto separačního protokolu o něco málo více než 1 860 zlatých.⁷⁰⁾

Cena nutných, ale neprovedených oprav na budovách na panství se vyšplhala až na téměř 20 tisíc zlatých. Nicméně mezi léty 1815 a 1817 došlo ke stavebním změnám: bývalé obydlí justiciára bylo přebudováno na palírnu, ovšem iniciátorem i investorem byl nájemce Filip Wenzel, kterému však byly uznané náklady následně proplaceny. Kromě toho byla u cihelny postavena další pec. Tyto náklady byly pak od pasivní sumy neprovedených oprav odečteny a snížily ji tak na 17 225 zlatých.

Přes zmiňovaný nesoulad v termínech sestavování pozůstalostního protokolu a uzávěrek lesního úřadu bylo zaznamenáno to, co se opakovalo v předchozích obdobích: o lesní hospodaření na panství nebylo v minulosti příliš dbáno a nebyla zajišťována rovnováha mezi uchováním a rozvojem lesů a jejich využíváním. Už při převzetí fideikomisu hrabětem Michaelem Johannem Nepomukem od jeho předchůdce bylo konstatováno, že v lesích jsou prastaré škody napáchané polomy.⁷¹⁾ Od roku 1810 se tyto škody ještě zvětšily. Kromě toho byly podle dobového mínění lesy postiženy tím, že „v pradávných dobách“ byly stromy káceny beze všeho ohledu na stav lesa a snaha z poslední doby nemůže zakrýt škody v podobě zanedbaných kultur a polomů v panských lesích.⁷²⁾

70) NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

71) NA ČR, FKSP, kart. 313, fasc. VII-E/24-1812; kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

72) NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

Králický panský pivovar nepatřil k těm nejvýnosnějším podnikům, ale dodával pivo vrchnosti do Vídně a určitě byl hodně důležitý v místě. Vyráběl pro potřebu minimálně patnácti šenkýřů a sedmi šolců provozujících šenk z celého panství. Kromě toho pivo kupoval i králický purkmistr a servité z kláštera na Hoře Matky Boží, kteří ho na rozdíl od farářů na panství nedostávali jako deputátní.⁷³⁾ Pivo z něj také sloužilo pro vyrovnávání naturálních závazků vrchnosti. Dostávali jej někteří úředníci zaměstnaní na správě panství,⁷⁴⁾ mladkovský děkan i králický farář, blíže neurčení (patrně kostelní) králičtí muzikanti, varhaník ze stejné farnosti, školní učitel a muž starající se o přívod vody do města.⁷⁵⁾ Je však třeba připustit, že nejvíce bylo jako deputátní zaměstnancům předáváno žito, o řád méně to bylo ječmene, hrachu a pšenice. K tomuto způsobu úhrady patřilo i pali-
vové dřevo, především měkké, podstatně méně pak tvrdé a občas i otýpky chrastí či odřezky z pily.⁷⁶⁾

V oceňovacím protokolu je dále stavebně popsána vrchnostenská vinopalna, nejružnější kůlny, maštal, kurník, dřevník, přilehlá zahrádka ohraničená tyčkovým plotem, stáje pro koně a hovězí dobytek, velký čeledník a také „*velký arest*“. Ten měl kromě dveří se zámkem jedno okno s železnou mříží, jednu palandu na spaní a kachlová kamna. Vedle toho existoval i „*malyj arest*“, kde jsou popsány pouze dveře s petlicí uprostřed a závorou, tedy takové, které se nedaly zamknout. Mimo sídlo panství se pak nacházela sušárna se zděným kominem, cihelna, vápenka a pila. Žádné z těchto zařízení nebylo nové.⁷⁷⁾

Možná s ohledem na stížnosti Franzova předchůdce, možná pro zavedení rozdílného účtování pro fideikomisní a pro alodiální majetek na jedi-

73) Vzhledem k tomu, že separační protokol musel být vyhotoven ke konkrétnímu datu úmrtí, nelze z nedoplatků určit nic jiného než pohledávky fideikomisu, protože není zřejmé, v jakém režimu jednotliví odběratelé platili, ale absolutně nejvyšší suma pohledávek je uvedena právě u servitského kláštera. Buď byl neobyčejně velkým odběratelem, nebo za odebrané pivo dlouhodobě neplatil. NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

74) Výslovně jsou uvedeni vrchní, důchodní, purkrabí a aktuár. Dále pak chirurgus, lesní inženýr, hajní i myslivci, úřední sluha a dráb. Naopak do deputátu žádného z úředních písařů ani adjunktů lesní správy nepatřilo. Nárok na něj neměl ani kominík. NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

75) Wasserleiter: v nedalekých českojazyčných oblastech je možné ve srovnatelně době nalézt označení trubák, tedy ten, kdo udržoval v odpovídajícím stavu potrubí vedoucí vodu od pramenů do městských kašen, včetně kašen samotných.

76) NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

77) Tamtéž.

ném panství byl zpracován podrobný přehled změn, ke kterým došlo mezi léty 1805 a 1817 v movitém hospodářském inventáři na všech panských dvorech. Z něj vyplývá, že řada věcí sice zmizela, ale mnohem víc se jich objevilo. Vyjádřeno finančně (bez ohledu na důsledky finančního patentu z roku 1811) to znamenalo nárůst celkové hodnoty těchto věcí o zhruba tisíc tři sta zlatých. Celková hodnota panství Králíky byla v separačním protokolu z roku 1817 vyčíslena na 475 tisíc zlatých, z čehož alodiální majetek činil jen o něco málo víc než 53 tisíc zlatých.⁷⁸⁾

Oceňovací protokol po smrti Michaela Maxe hraběte Althanna byl o sedmáct let později sestavován komisí delegovanou zemským soudem v Praze, která se vydala na cestu z Rychnova nad Kněžnou 20. prosince 1834. V „*neobyčejně divokém zimním horském počasí*“ jí cesta⁷⁹⁾ trvala celý den až do pozdních hodin. Teprve následujícího dne se úředníci dostali k tomu, aby veškeré úřední i účetní knihy na panství uzavřeli ke dni úmrtí (28. listopadu 1834 ve Svojsicích)⁸⁰⁾ hraběte Michaela Maxe. 22. prosince byla dokončena uzávěrka a 23. prosince 1834 byl sepsán mobiliář hospodářský i nábytek a byly vyhotoveny příslušné protokoly. 24. prosince se komise vrátila zpět do Rychnova.⁸¹⁾ Pracovali v budově, kterou vytrvale nazývali „*vrchnostenský zámek v Králíkách*“, a které podle protokolu po ukončení prací úředně zapečetili vstupní dveře. Samotné separační protokoly pro panství Svojsice a Králíky byly vyhotoveny až v průběhu června a července 1835. Fideikomisním nástupcem se stal Maxův nejstarší syn hrabě Michael Josef.

V pozůstalostním řízení se pak vdova Franziska rozená hraběnka Thürrheim a její mladší synové Michael Karl, c. k. hejtmán, Michael Gustav,⁸²⁾ c. k. krajský komisař, a Michael Ferdinand, c. k. rytmistr,⁸³⁾ ústy zastupujícího právníka ohradili proti práci komise, resp. závěrům obsaženým

78) Kromě archivu, čerstvého krmiva a movitých věcí, jakkoliv specifikovaných, nemají hodnotu uvedenou ani lesy na panství. NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817. Viz zde pozn. č. 32.

79) Cestující to odhadli na šest mil, po dnešních komunikacích více než 45 km. Museli postupovat opravdu usilovně.

80) NA ČR, FKSP, kart. č. 993, fasc. VII E/24-1861.

81) Komisi tvořili zkušený radní Franz Wihan a aktuár (tedy subalterní úředník, jak je poznamenáno ve vyúčtování nákladů: rozdíl byl jeden zlatý denně v dietách) Joseph Hermann. Za králické panství je podepsán všude vrchní Nitsch. NA ČR, FKSP, kart. č. 315, fasc. 7/24-1834.

82) V protokolu nazýván Alfréd. NA ČR, FKSP, kart. č. 315, fasc. II E/23, 24-1835.

83) NA ČR, FKSP, kart. č. 315, fasc. II E/23, 24-1835.

v separačním protokolu.⁸⁴⁾ Podle tohoto vyjádření komise příliš spoléhala na údaje z protokolů z let 1815 a 1817, byť pro králické panství rozdílů nebylo zjištěno velké množství. V opravách je však zaznamenáno, že kromě jedné z hájoven zmizel také samostatný příbytek justiciára, který byl nahrazen přestavbou a zvětšením myslivny v Králíkách. Právě tak byla z kamene přestavěna některá další doposud dřevěná stavení ve dvoře králickém i v Prostřední Lipce. Ačkoliv všichni uznávali, že na panství vlastně není regulérní zámek ani jiné obydlí vhodné pro vrchnost, přesto jak v původní inventuře, tak v jejím rozporování je zahrnut nábytek a vnitřní vybavení, byť v naprosto minimální ceně.⁸⁵⁾ Což je ovšem zpochybněno s odkazem na to, že členové komise nejsou schopni rozpoznat uměleckou hodnotu jednotlivých kusů nábytku. Mezi položkami úřadu obročního ční jak hodnotou, tak množstvím oves a sladovnický ječmen (ten patrně nakoupený, ale není to zcela zřejmé) a nezanedbatelnou položkou je i lněné semeno. Jinak řečeno, priority dominikálního hospodaření na panství Králíky se v této oblasti nezměnily. Stále ještě byly některé závazky vrchnosti vyrovnávány naturální podobou, ať už šlo o části úřednických platů, nebo patronátní závazky vůči farám na panství.⁸⁶⁾ I v tomto právní výkladu je v závěru striktně rozlišen majetek fideikomisní a majetek alodiální (vyčíslená aktiva plynoucí z rustikálního hospodaření a pasiva na ně navázaná). Tím ovšem patrně vyniklo ještě víc zadlužení králického panství. Ani jedna z úhrnných hodnot se sice nedostala do záporných čísel, ale rozdíl obou se nebezpečně zmenšoval.⁸⁷⁾ V prosinci 1835 bylo pozůstalostní jednání definitivně a oficiálně uzavřeno. Hodnota svojšického panství byla stanovena celkově na téměř 564 tisíc zlatých vídeňské měny a hodnota králického panství na téměř 351 tisíc zlatých vídeňské měny (celkem zhruba 915 tisíc zlatých vídeňské měny). Pasiva byla počítána v konvenční měně a na obou panstvích činila dohromady téměř 180 tisíc zlatých konvenční měny (což při přepočtu na vídeňskou měnu při použitém kurzu 250 činilo zhruba 449 tisíc zlatých). Z toho na králické panství připadlo 68 tisíc zlatých. Z toho vyplývá, že

84) Rozsáhlý rozklad je datován 22. září 1835. NA ČR, FKSP, kart. č. 315, fasc. II E/23, 24-1835.

85) V rozporování je úhrnná suma 110 zlatých: porcelán, kamenina, sklo, stolní i ložní prádlo, stoly a postele.

86) Například mladkovské faře bylo ročně dáváno 8 sudů piva, 9 sáhů tvrdého a 9 sáhů měkkého dříví a 2 měřice ovsu a 2 měřice žita. Jejich dodávání (zakotvené už při založení fideikomisu) sledovala i královéhradecká konzistorie. NA ČR, FKSP, kart. č. 315, fasc. II E/23, 24-1835.

87) NA ČR, FKSP, kart. č. 315, fasc. II E/23, 24-1835.

zatížení pasivy bylo rozloženo rovnoměrně na obě panství z českého fideikomisu vzhledem k jejich nestejně hodnotě.⁸⁸⁾ Tak vysoká míra zadlužení fideikomisu musela být povolována a schvalována zemským soudem, resp. určeným kurátorem, ovšem v okamžiku vzniku dluhu, nikoliv v pozůstalostním řízení. Nový držitel fideikomisu Michael Josef hrabě Althann měl povolen vklad do zemských desek po zaplacení sumy 2 327 zlatých vídeňské měny správního poplatku.⁸⁹⁾ S tímto závěrem hrabě Michael Josef souhlasil. Stal se tak posledním majitelem králického panství a o zhruba patnáct let později také první majitelem králického velkostatku.

Zrušení patrimoniální správy s téměř vším,⁹⁰⁾ co s ní souviselo, přineslo změny ve způsobu hospodaření, ve správě majetku i ve výnosech, ale fideikomisních ustanovení se nedotkla. Hrabě Michael Josef převedl své české statky do nové doby s rozhledem a poměrně úspěšně.

Úřednictvo králického panství

V desetiletích kolem přelomu 18. a 19. století se v doprovodných fideikomisních spisech objevují nářky nad tím, že na králickém panství je placeno zbytečně moc úředníků a tím jsou odčerpávány prostředky, které by našly jinde vhodnější uplatnění. Otázkou ovšem zůstává, koho všeho podobné nářky zahrnovaly mezi úřednictvo. Nejružnější platy, ať už v penězích, nebo naturáliích, šly nejenom úředníkům, ale dalším zaměstnancům všeho druhu a také vybraným penzistům a lidem pracujícím pro správu panství nárazově. Pokud k tomu budou připočteny naturální i peněžní dary, ať už jednorázové, nebo opakující se, pak se celkové závazky mohly zvedat, dokonce ve špatných letech i překračovat možnosti panství. To však nebyl důsledek nadbytku patrimoniálních úředníků.

Jak už bylo uvedeno, panství nepatřilo k těm největším. Ani počet úředníků nebyl vysoký, i když kolísavý. Ve sledovaném období vždy existoval

88) Svojišice byly hodnotnější a také pasivy zatíženější v poměru 1,6 vůči panství Králíky.

89) NA ČR, FKSP, kart. č. 315, fasc. II E/23, 24-1835.

90) S výjimkou patronátního práva, pokud bude vnímáno jako součást patrimoniální správy. Po smrti hraběte Michaela Josefa byly mezi patronátní budovy započítány nejenom ty, které se skutečně musely řídit patronátním právem, ale prakticky všechny, na kterých vážla jakákoliv majetková povinnost hrabat Althannů, ať už jakkoliv stará. Kromě kostelů v Králíkách a Mladkově tu jsou uvedeny i fary a hřbitovy v obou místech, obydlí zvoníka v Králíkách čp. 2, veškeré hospodářské objekty náležející k faře, včetně ohrad a plotů. Naopak o lokáliích už se nejedná. NA ČR, FKSP, kart. č. 993, sign. VII E/24-942-1862, příloha II.

vrchní, který měl na starosti i soudní agendu, pokud nebylo místo justiciára obsazené, což se stávalo. Od konce 80. let 18. století musel mít tento úředník zároveň odpovídající zkoušky pro výkon přenesené státní správy jak v oboru všeobecné správy, tak pro soudnictví. Vrchní měl vlastního písaře, kterého bylo třeba rovněž počítat mezi úřednictvo, byť toho nejnižšího druhu. Vždy bylo obsazeno místo důchodního, který měl rovněž svého písaře. Právě tak bylo obsazováno místo purkrabího. Lesní správa vytvářela vlastní organizační strukturu a mezi úřednictvo patřil vlastně jenom polesný a jeho adjunkt. Všichni myslivci i hajní na revírech byli zaměstnanci, ale k úřednictvu nepatřili.⁹¹⁾ Správu takto malého panství mohli podle dobových kritérií zvládnout tři úředníci, většinou je ani nedoplňoval stálý písař, ale nanejvýš diurnista.⁹²⁾ V tomto ohledu si úředníci králické patrimoniální správy skutečně užívali jistého luxusu, který mohl být některými držiteli fideikomisu považován za zbytečné plýtvání. Srovnání povinných deputátů však ukazuje, že kromě úřednictva a ostatních zaměstnanců byly vypláceny platy peněžní i naturální dalším osobám, které pro panství pracovaly nárůzově, někde dokonce lze jen stěží zpětně identifikovat, proč ve výplatních výkazech figurovaly.

91) NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817, kart. č. 993, fasc. VII-E/24-1861.

92) K porovnání se nabízí situace například části liechtensteinského majetkového komplexu, nedaleko od Králík ležících panství Lanškroun, Ruda nad Moravou, Branná a Moravská Třebová. Panství Ruda nad Moravou spravovali tři úředníci, na panství Branná byli čtyři a v Lanškrouně pět. Speciální písaři či adjunkti (mimo lesní správu) nejsou nikde uváděni. K tomu podrobněji Marie MACKOVÁ, *Die Liechtensteinischen Beamten in den böhmischen Kronländern des 19. Jahrhunderts*, in: Marek Vařeka – Aleš Zářický (Hg.), *Das Fürstenhaus Liechtenstein in der Geschichte der Länder der böhmischen Krone, Ost-rava–Vaduz, Universität Ostrava – Liechtensteinisches Landesmuseum 2013*, S. 337–350. TÁŽ, *Manželka správce panství, příklad Josefy Riederové*, in: *Člověk na Moravě ve druhé polovině 18. století*, Brno 2008, s. 208–221. TÁŽ, *Úředník liechtensteinských panství druhé poloviny 18. století. Na příkladu panství Lanškroun z inspektorátu Moravská Třebová*, in: *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 273–283.

Tab. 1 a 2: Srovnání vybraných komodit přírodní části platu úředníků a zaměstnanců panství a velkostatku Králíky v letech 1817 a 1859 (zpracováno podle Oceňovacího a separačního protokolu 1817⁹³⁾ a podle Inventury a separačního protokolu 1861⁹⁴⁾)

Přehled deputátního obilí pro úředníky a zaměstnance panství Králíky 1817/1859 (v měřicích)											
funkce/ pracovní zařazení	pšenice/ 17	pšenice/ 59	žito/ 17	žito/ 59	ječmen/ 17	ječmen/ 59	oves/ 17	oves/ 59	hrách/ 17	hrách/ 59	poznámka
vrchní/ hospodářský ředitel	10	10	36	36	8	8	8	16	4	3	
jeho písař/ kancelista	2	3	12	9	2	2	0	0	1,5	1,5	
polesný	6	3	30	24	6	3	2	6	3	2	
purkrabí	4		18		3		2		2		
důchodní	6	6	24	24	5	5	2	8	2	2	
jeho písař/ kancelista	2	3	9	9	1,5	2	0	0	1,5	1,5	
lesní inženýr	4		18		4		2		2		1859 neuváděn
chirurgus/ lékař	1,5		15		1,5		0		0		1859 bez nároku na tyto komodity
myslivec z Moravy a jeho dva adjunkti	5	2	34	16	7	3	2	2,5	3	2	1859 bez adjunk- tů s nárokem na deputát
myslivec/ luční hajný z Lichkova a jeho adjunkt	3,5	0	25	6	5,5	0	2	6	2,5	0	1859 bez adjunkta
myslivec z Orlice a jeho adjunkt	3,5	2	25	16	5,5	3	2	2,5	2,5	2	1859 bez adjunkta
lesní adjunkt	1,5	1,5	9	9	1,5	1,5	0	0	4	0,5	
hajný z Orlice	0	0	2	6	0	0	0	10	0	0	
úřední dráb	0,5		12		1		4		4		
úřední sluha	0,5	1	12	12	1	1	4	6	4	1	
správce vodovodu	0	0	4	4	0	0	2	2	0	0	
kominík	0		0		0		0		0		

93) NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817.

94) NA ČR, FKSP, kart. č. 993, fasc. VII-E/24-1861.

Přehled deputátního obilí pro úředníky a zaměstnance panství Králíky 1817/1859 (v měřicích)											
funkce/ pracovní zařazení	pšenice/ 17	pšenice/ 59	žito/ 17	žito/ 59	ječmen/ 17	ječmen/ 59	oves/ 17	oves/ 59	hrách/ 17	hrách/ 59	poznámka
luční hajný (Dolní Lipka)	0	0	0	6	0	0	0	6	0	0	1859 místní určení
šafář: Králíky	1	1	20	18	3	3	2	3	2	2	
šafář: Horní Lipka	1		18		3		2		2		
šafář: Prostřední Lipka	1	1	18	18	3	3	2	3	2	2	
šafář: Dolní Lipka	1	1	18	18	3	3	2	3	2	2	
šafář: Orlice	1		18		3		2		2		1859 neuváděn
čeledě králíckého dvora celkem	4,5	5	81	60	9	10	0	80	9	10	1817: 4 čeledí- nové, 4 děvečky, pasák krav; 1859: vrchní če- ledín, 4 čeledí- nové, 4 děvečky, pasák krav
čeledě dvora Horní Lipka celkem	2,5		45				0		5		1817: 2 čeledí- nové, 2 děvečky, pasák krav; 1859: neuvá- děno
čeledě dvora Prostřední Lipka celkem	4	4	72	48	8	8	0	64	8	8	1817: 4 čeledí- nové, 3 děvečky, pasák krav; 1859: 4 čeledí- nové, 3 děvečky, pasák krav
čeledě dvora Dolní Lipka celkem	3,5	4	63	48	7	8	0	64	7	8	1817: 2 čeledí- nové, 4 děvečky, pasák krav; 1859: 4 čeledí- nové, 3 děvečky, pasák krav
čeledě dvora Lichkov celkem	3	4	54	48	6	8	0	64	6	8	1817: 2 čeledí- nové, 3 děvečky, pasák krav; 1859: 5 čeledí- nů, 2 děvečky, pasák krav
čeledě dvora Orlice celkem	1		18		2		0		2		1817: 1 čeledín, 1 děvečka

Přehled deputátního obilí pro úředníky a zaměstnance panství Králíky 1817/1859
(v měřicích)

funkce/ pracovní zařazení	pšenice/ 17	pšenice/ 59	žito/ 17	žito/ 59	ječmen/ 17	ječmen/ 59	oves/ 17	oves/ 59	hrách/ 17	hrách/ 59	poznámka
ovčák Horní Lipka	0,5		9		1		0		1		
ovčák Lichkov	0,5	2	9	16	1	4	0	16	1	2	
jeho pomocník	0,5	0	9	0	1	0	0	0	1	0	
sládek		4		28		4		0		2	1817 neuváděn
úřední písař	2		9		1,5		0		1,5		
účetní		6		24		5		8		2	1817 neuváděn; není totožný s důchodním
šafář: Lichkov		1		18		3		3		2	1817 neuváděn
vrchní mlatec Králíky		0		9		1		6		1	1817 neuváděn
vrchní mlatec Prostřední Lipka		0		9		1		6		1	1817 neuváděn
vrchní mlatec Dolní Lipka		0		9		1		6		1	1817 neuváděn
vrchní mlatec Lichkov		0		9		1		6		1	1817 neuváděn
lesní I. třídy z Lichkova		2		16		3		2,5		2	1817 neuváděn
lesní adjunkt z Moravy		1,5		9		1,5		0		0,5	1817 uváděn společně s myslivcem
lesní adjunkt z Lichkova		1,5		9		1,5		0		0,5	1817 uváděn společně s myslivcem
hajný při polesí		0		6		0		10		0	1817 neuváděn
hajný v revíru Morava		0		6		0		10			1817 neuváděn
2 hajní z revíru Lichkov		0		12		0		20			1817 neuvádění

Přehled deputátního dříví pro úředníky a zaměstnance panství Králíky 1817/1859

(pokud není uvedeno jinak, pak sáhy krychlové)

funkce/ pracovní zařazení	tvrdé/ 17	tvrdé/ 59	měkké/ 17	měkké/ 59	odřezky/ 17	odřezky/ 59	pařezy/ 17	pařezy/ 59	jiné/ 17	jiné/ 59	poznámka
vrchní/ hospodářský ředitel	10	8	30	20	0	10	0	0	10 otýpek roští	0	
jeho písař/ kancelista	0		5		3		0		0		
polesný	2	2	18	12	0	4	0		18 otýpek roští		
purkrabí	2		10		0		0		2 otýpky roští		
důchodní	4	4	16	16	0	4	0	0	4 otýpky roští	0	
jeho písař/ kancelista	0		0		0		0		0		
lesní inženýr	2		12		0		0		2 otýpky roští		
chirurgus/lékař	2	0	4	8	8	0	0	0	0	0	
myslivec z Moravy a jeho dva adjunktí	0		5	4	5	6	0	4	1 otýpka roští	0	1859 adjunktí neuváděni
myslivec z Lichkova a jeho adjunkt	0		5		5		0		1 otýpka roští		
myslivec z Orlice a jeho adjunkt	0		5	4	5	6	0	3	1 otýpka roští		1859 adjunkt neuváděn
lesní adjunkt	0		0		0		0		0		
hajný z Orlice	0		2	2	2		0	3	0		
úřední dráb	0		4		4		0		1 otýpka roští		
úřední sluha	0		8		0		0		1 otýpka roští		
správce vodovodu	0		2		2		0		0		
kominík	0		6		0		0		0		
luční hajný	0		2		4		0		0		

Přehled deputátního dříví pro úředníky a zaměstnance panství Králíky 1817/1859
(pokud není uvedeno jinak, pak sáhy krychlové)

funkce/ pracovní zařazení	tvrdé/ 17	tvrdé/ 59	měkké/ 17	měkké/ 59	odřezky/ 17	odřezky/ 59	pařezy/ 17	pařezy/ 59	jiné/ 17	jiné/ 59	poznámka
šafář: Králíky	0		6		12		0		3 otýpky roští		
šafář: Horní Lipka	0		6		12		0		3 otýpky roští		
šafář: Prostřední Lipka	0		6		12		0		3 otýpky roští		
šafář: Dolní Lipka	0		6		12		0		3 otýpky roští		
šafář: Orlice	0		6		12		0		3 otýpky roští		
čeled' králického dvora celkem	0		0		0		0		0		
čeled' dvora Horní Lipka celkem	0		0		0		0		0		
čeled' dvora Prostřední Lipka celkem	0		0		0		0		0		
čeled' dvora Dolní Lipka celkem	0		0		0		0		0		
čeled' dvora Lichkov celkem	0		0		0		0		0		
čeled' dvora Orlice celkem	0		0		0		0		0		
ovčák Horní Lipka	0		0		0		0		0		
ovčák Lichkov	0		0		0		0		0		
jeho pomocník	0		0		0		0		0		
sládek											1817 neuváděn
úřední písař	0		0		0		0		0		
účetní		4		16		4		0		0	1817 neuváděn; není toto- žný s dů- chodním

Přehled deputátního dříví pro úředníky a zaměstnance panství Králíky 1817/1859 (pokud není uvedeno jinak, pak sáhy krychlové)											
funkce/ pracovní zařazení	tvrdé/ 17	tvrdé/ 59	měkké/ 17	měkké/ 59	odřezky/ 17	odřezky/ 59	pařezy/ 17	pařezy/ 59	jiné/ 17	jiné/ 59	poznámka
vytápění kanceláře hospodářského ředitele a jeho kancelisty		0		6		2		6		0	
vrchní mlátec Králíky		0		2		3		0		0	1817 neuváděn
vrchní mlátec Prostřední Lipka				2		3					1817 neuváděn
vrchní mlátec Dolní Lipka				2		3					1817 neuváděn
vrchní mlátec Lichkov				2		3					1817 neuváděn
šafář: Lichkov				3		4		4			1817 neuváděn
lesní I. třídy z Lichkova				4		6		3			1817 neuváděn
hajný při polesí				2				3			1817 neuváděn
hajný v revíru Morava				2				3			1817 neuváděn
2 hajní z revíru Lichkov				4				6			1817 neuvádění
3 hajní z revíru Králíky				3							1817 neuvádění

Z uvedeného srovnání poskytovaného deputátního obilí a dřeva, což byly základní naturální komodity tvořící rámec, na nějž se případně nabalovalo cokoliv dalšího,⁹⁵⁾ je zřejmé, že tento systém byl v rámci králíckého fideikomisu velmi stabilní v čase. Bez ohledu na měnící se ceny či kolísající měnu

95) K naturáliím patřilo pivo, i když zdaleka ne plošně a pro všechny. Důležitou komoditou byla sůl, se kterou panství v rámci monopolní výhrady mohlo obchodovat. Dále se objevovalo máslo, sýr, smetana, mléko, podstatně méně brambory a kysané zelí. Zcela ojediněle měl některý z úředníků či zaměstnanců k dispozici kus pole. Hospodářský ředitel k platu v penězích pobíral všechny druhy naturálií, a navíc měl nárok na „*velikonočního beránka*“ (patrně živého, nikoliv ze sladkého těsta), kterého však zaměnil za 60 kusů svíček. Jezdecký kůň k volnému použití byl spíš služební než soukromý dopravní prostředek. NA ČR, FKSP, kart. č. 991, fasc. VII-E/24-1817. NA ČR, FKSP, kart. č. 993, fasc. VII-E/24-1861.

naturální část platu úřednictva i zaměstnanců panství se držela osvědčených množství. Ty byly navíc zafixovány i pro budoucí období, protože údaje z roku 1859 představovaly nově stanovené hodnoty, které byly v podstatně větší míře než před tím doplňovány penězi, někdy i definovanými jako náhrada za neposkytnutý naturální deputát.⁹⁶⁾ Taková stabilita ve skutečnosti znamenala kolísání příjmů v průběhu doby i za předpokladu, že úředník bydlel stále na stejném místě.

Tab. 3: Přehled průměrných tržních cen v Králíkách v letech 1852–1861⁹⁷⁾

Přehled průměrných tržních cen v Králíkách v letech 1852–1861 (v rakouské měně za měřicí)				
	1852	1855	1858	1861
pšenice	5 zl 47 kr	8 zl 68 kr	5 zl 4 kr	7 zl 3 kr
žito	4 zl 83 kr	6 zl 30 kr	2 zl 71 kr	5 zl 69 kr
ječmen	3 zl 51 kr	4 zl 86 kr	2 zl 78 kr	4 zl 2 kr
oves	2 zl	2 zl 53 kr	1 zl 78 kr	2 zl 18 kr
hrách	7 zl 21 kr	8 zl 36 kr	5 zl 22 kr	6 zl 50 kr

Exkurz 2: František Xaverský Pleskot

Úředníkem první poloviny 19. století byl František Xaverský Pleskot. Zatím co z jeho osobního života jsou zjistitelné nepatrné střípky, ten profesní nabízí poněkud pestřejší obrázek postupného nahrazování soukromé služby tou státní. Takový model zažilo poměrně hodně jeho vrstevníků ze stejné socioprofesionální skupiny. Rozdíl spočíval pouze v tom, jak rychle se kterému z nich povedlo zaměnit čistě soukromou úřednickou službu za souběžný výkon přenesených státních pravomocí a tento hybrid následně za včasný přestup do státní služby. Pokud se opozdili, pak jim zbývala jediná šance: mít vzdělání nebo dlouholeté praktické zkušenosti v některé z ekonomických oblastí, jinak pro ně ve správě nově koncipovaných velkostatků po roce 1850 většinou nezbylo místo.

96) K postavení úřednictva králického velkostatku po roce 1850 podrobněji Marie MACKOVÁ, *Soukromé úřednictvo velkostatku Králíky po roce 1850*, in: Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities 6, 2001, s. 171–184.

97) Lokální ceny je poměrně komplikované zjistit, a proto se uvedený vzorek tak docela nekryje s převážně zkoumaným časem. NA ČR, FKSP, kart. č. 993, fasc. VII-E/24-1861.

František Xaverský Pleskot,⁹⁸⁾ který se především v době své služby na králickém panství s oblibou podepisoval jenom Xaverius Pleskot, se narodil v roce 1790 v Jezbořicích,⁹⁹⁾ tehdy kraj Chrudim, následně od roku 1850 náležející do obvodu krajské vlády v Pardubicích. Vystudoval gymnázium v Hradci Králové a filozofii. Během těchto studií si zapisoval řadu nepovinných předmětů humanitního typu, především pedagogiku, ekonomii, heraldiku, diplomatiku a numismatiku, český jazyk a literaturu. Ve studiích pokračoval na právnické fakultě v Praze, kterou absolvoval v roce 1818. Podle dekretu ze 4. srpna 1820 se zároveň stal kvalifikovaným učitelem gramatikálních a humanitních předmětů. Ovšem patrně už od roku 1816, tedy ještě během studií, se zároveň stal vychovatelem Michaela Alfreda Gustava (1807–1864)¹⁰⁰⁾ a Michaela Ferdinanda (1808–1890),¹⁰¹⁾ dvou mladších synů hraběte Michaela Maxe Althanna, a tuhle práci dělal až do roku 1824. Za jakých okolností se dostal do kontaktu právě s Althannem není jasné. Zdá se však, že práce v rodině hraběte Michaela Maxe ho materiálně zabezpečila pro dokončení studií a velkorysost zaměstnavatele mu umožnila rozšiřovat si kvalifikaci, byť soukromé služby nestačily na vše, co si doba začala vyžadovat.

Možná proto nastoupil František X. Pleskot od roku 1824 jako praktikant v úřadu kriminálního soudu v Praze. Po složení odpovídajících resortních zkoušek byl rozhodnutím českého apelačního soudu v roce 1826 jmenován soudcem ve věcech civilních pro místa česká a německá pro zemi českou. Služební přísahu složil v Praze 9. října 1826.¹⁰²⁾ Není zřejmé, co bylo v tomto případě příčina a co následek, ale od 10. října 1826 pracoval jako justiciář a soudce pro těžké policejní přestupky na panství hrabat Althannů v Králíkách.¹⁰³⁾ Vydržel tu následujících téměř deset let, během

98) Státní okresní archiv Pardubice (dále jen SOKA Pce), Okresní soud Pardubice (dále jen OS Pardubice), kart. č. 2, osobní výkaz 1850.

99) Dnes Pardubický kraj, okres Pardubice.

100) V Pleskotových písemnostech je pro něj používáno jméno Gustav, ve fideikomisních spisech sice nehrál důležitou roli, ale pokud se vyskytuje, pak je jmenován Alfréd. Toto jméno nesl jeho časně zemřelý syn (Michael Alfréd 1840–1858), který se v některých pořízeních už nemohl vyskytovat, protože byl mrtvý. SOKA Pce, OS Pardubice, kart. č. 2, osobní výkaz 1850; *Michael Johann* (online).

101) Tamtéž.

102) SOKA Pce, OS Pardubice, kart. č. 2, osobní výkaz 1850.

103) Místní soud měl oficiálně k dispozici čtyři pracovní síly: vrchního, justiciára, aktuára a soudního sluhu. SOA Z, VS Kr, kart. č. 354, výkaz z roku 1831. Rozsáhlejší agendou z obou uvedených byla nepochybně ta civilní, z níž se do současnosti dochovaly například pozůstalostní spisy, které musel vyři-

kterých si doplnil příslušné zkoušky: soudcem ve věcech těžkých policejních přestupků pro zemi českou byl oficiálně od roku 1829, resp. od složení příslušné přísahy 5. ledna 1830.¹⁰⁴⁾ Návratem do althannovských služeb na poměrně prestižní úřednické místo byla jeho existence v kontextu doby považována za natolik stabilizovanou, aby se mohl oženit. Využil toho patrně hned roku 1827 a jeho vyvolená Alžběta mu stála po boku dalších 28 let.¹⁰⁵⁾

Mezi léty 1837 až 1845 působil František X. Pleskot jako civilní, soudní a hospodářský vrchní správce althannovských panství Murstetten a Zwentendorf v Dolních Rakousích.¹⁰⁶⁾ Sice bylo potřeba, aby si stávající kvalifikaci pro výkon přenesené státní správy rozšířil i na zemi dolnorakouskou, ale vzhledem k tomu, že příslušné služební přísahy skládal už v září 1838 a následně v srpnu 1839, nebyl to pro něj patrně žádný větší problém.¹⁰⁷⁾ Ostatně ta poslední z nich jej opravňovala k výkonu přenesené státní správy politické, čímž zkompletoval svou úřední kvalifikaci a stal se pro zaměstnavatele výhodnou a patrně i ceněnou pracovní silou.

Althannovská dolnorakouská panství byla zcela jiného typu než horské Králiky. V době, kdy tam František X. Pleskot pracoval a zastupoval je na půdě c. k. zemědělské společnosti Dolní Rakousy, byla oblast charakterizována jako bohatý zelinářský kraj využívající dunajská záplavová území, který se ve výše položených oblastech specializoval na vinohradnictví a obhospodařoval písčité pastviny.¹⁰⁸⁾ K místním benefitům bylo patrně třeba připočítat i relativní blízkost hlavního města, což vrchní Pleskot využíval i s rodinou. Když v roce 1843 vyhlásily vídeňské *Wiener Zeitung* dobročinnou sbírku pro obyvatele Krušnohoří, složili v jejich redakci „*Franz Pleskot, správce ze Zwentendorfu 2 zlaté, jeho žena Elisa 1 zlatý, jeho děti Karl, Fanny a Pepi dohromady 1 zlatý*“.¹⁰⁹⁾ To sice nebylo mnoho, některé položky ve stejném soupisu dárců byly i dvojciferné, ale například výchovnou rovinu vůči dětem nelze přehlédnout.

zovat. F. ZAHŘÁDKA, *Velkostatek Králiky 1654–1946*, s. 98–100. Šlo však i o zastupování panství navenek, jako byly například pohledávky z dědictví. *Prager Zeitung*, 2. 8. 1829, s. 25.

104) SOKA Pce, OS Pardubice, kart. č. 2, osobní výkaz 1850.

105) Dupočítáno podle záznamu z úmrtní matriky. Alžběta Pleskotová, pocházející z Heřmanova Městce, zemřela na tyfus v roce 1855 po 28 letech manželství. Státní oblastní archiv Praha (dále jen SOA Praha), sbírka matrik, římskokatolický farní úřad Kutná Hora, kn. č. 25, s. 210.

106) SOKA Pce, OS Pardubice, kart. č. 2, osobní výkaz 1850.

107) Tamtéž.

108) *Niederösterreichisches Landwirthschaftliches Wochen-Blatt*, 22. 5. 1845, s. 1–2.

109) *Wiener Zeitung*, 3. 3. 1843, s. 4.

Zatím co do Vídně to měl František X. Pleskot z Murstettenu něco kolem 50 km, návrat do Králík znamenal absolvovat více než 300 km. Přesně to se mu přihodilo v roce 1845. Jestliže jeho přeložení z Králík do Murstettenu lze s jistou dávkou opatrnosti hypoteticky spojovat s nástupem nového držitele fideikomisu po smrti hraběte Michaela Maxe, pak přeložení zpět na panství Králíky v roce 1845 bylo jednoznačně rozhodnutím hraběte Michaela Josefa. Fideikomisní panství dostalo do čela své správy zkušeného praktika se všemi potřebnými zkouškami pro výkon přenesených státních pravomocí. S ohledem na následující události se však nelze ubránit dojmu, že už to nebyl ten neomezeně loajální muž, který se před téměř dvěma desítkami let vrátil ze soudní praxe zpátky do althannovských služeb.

Při neobsazeném místě justiciára musel vrchní Pleskot, kromě všech přenesených pravomocí, řešit nejenom všeobecnou správu a ekonomiku panství, ale zabývat se rovněž veškerou právní agendou.¹¹⁰⁾ Ta obnášela nemalou administrativní zátěž v civilní agendě, především sirotčí a pozůstalostní, čas od času proloženou i ojedinělou trestní kauzou velmi lokálního charakteru. Vrchní Pleskot byl mezi léty 1845–1850 sice občas nucen řešit i neobvyklé úmrtí,¹¹¹⁾ ale nejčastějšími delikty byly krádeže „na panském“ a vzájemné urážky na cti.¹¹²⁾ Drobné delikty venkovanů řešili šolcové v rámci vlastních kompetencí a před vrchního se dostali jenom ti, jejichž případy se nějakým způsobem zkomplikovaly. Například výměnkářka z Dolních Bořkovic, která ještě živila dvě nezaopatřené děti. Ta v září ukradla na poli jiné výměnkářky osmdesát čerstvě vykopaných brambor a našel se svědek, který ji při tom viděl. Kromě toho se na předvolání odmítla dostavit k šolcovi, aby se věc vyřešila. Vrchní Pleskot nařídil ukradené brambory vrátit a pachatelku odsoudil ke dvěma hodinám ve vrchnostenském arestu.¹¹³⁾

Ať už to bylo realistické zhodnocení vlastní kvalifikace a praxe vůči nastupujícím změnám ve správách panství, vidina stabilní státní služby,

110) Stávalo se často, že agenda vrchního a justiciára byla spravována jedinou osobou. K tomu podrobněji Václav ŠOLLE, *Trestní soudnictví předbřeznové v českých zemích*, Sborník archivních prací 12, 1962, č. 1, s. 87–142, tam zvl. s. 124–126.

111) K tomu podrobněji Marie MACKOVÁ, *Misto pro smrt: vnímání prostoru v trestních spisech patrimoniální správy čtyřicátých let 19. století*, in: Ivana Ebelová (ed.), *Formy a proměny diplomatické produkce v novověku III. Diplomatie a proměny kulturní krajiny v novověku (1500–1945)*, Praha 2019, s. 141–148.

112) Trestní agenda řešená vrchním Pleskotem na panství Králíky je dnes uložena v SOA Z, VS Kr, kart. č. 133, 445–448.

113) SOA Z, VS Kr, kart. č. 445, sign. 48–70.

nebo jakýkoliv jiný důvod, výsledkem byl odchod šedesátiletého Františka X. Pleskota z althannovských služeb. Úspěšně prošel výběrovým řízením¹¹⁴⁾ a rozhodnutím ministerstva práv ve Vídni z 28. března 1850 byl jmenován okresním soudcem II. třídy u nově zřízeného okresního soudu v Pardubicích. Ustanovovací dekret bezprostředně nadřízeného vysokomýtského krajského soudu nese datum 8. června 1850.¹¹⁵⁾ Podle obecných ustanovení mohli úředníci patrimoniální správy nastoupit do nových, státem zřizovaných soudů, teprve tehdy, když měli na svých původních místech vyřízené veškeré resty, jinak řečeno stávající agendu předanou kompetentním nástupcům.¹¹⁶⁾ Což pro králického vrchního Pleskota nebyl problém.¹¹⁷⁾ Ovšem ostatní pánové přijatí k pardubickému okresnímu soudu většinou takhle pilní nebyli. Přesto nový okresní soudce Pleskot hlásil nadřízeným, že od 10. června 1850 okresní soud zahájil oficiálně svou činnost¹¹⁸⁾ a během následujících dnů otevřel podací protokol a převzal příslušné živé spisy od odstupujícího vrchnostenského soudu pardubického panství a odstupujících magistrátů v Pardubicích, Sezemicích a Bohdanči.¹¹⁹⁾ Hned v dalším dopise však upozorňoval, že pardubický okresní soud je v porovnání s okolními personálně poddimenzován i systemizací,¹²⁰⁾ natož při počátečním náporu

114) V letech 1848–1850 fungovala jako dočasný výkonný orgán soudní uvozovací komise, jejímž úkolem bylo mj. obsadit místa v nově reorganizované soudní správě kvalifikovanými muži. Značnou část její agendy ovšem tvořily i stavební záležitosti, resp. opatření alespoň přiměřeně odpovídajících prostor (zdaleka ne vždy samostatných budov) pro úřadování především nově vzniklých okresních soudů. K tomu podrobněji Jiří GEORGIEV – Marie STUPKOVÁ – Vladimír WAAGE, *Soudní uvozovací komise Praha 1848–1850*, archivní inventář, Praha 2000.

115) SOA Z, Krajský soud Chrudim (dále jen KS Ch), kart. č. 10, pres. 701/1850. NA ČR, Soudní uvozovací komise Praha 1848–1850, kart. č. 20, inv. č. 151.

116) Václav ŠOLLE, *Civilní soudnictví předbřeznové v českých zemích*, Sborník archivních prací 10, 1960, č. 1, s. 111–145. TÝŽ, *Trestní soudnictví předbřeznové v českých zemích*, s. 87–142. J. GEORGIEV – M. STUPKOVÁ – V. WAAGE, *Soudní uvozovací komise Praha 1848–1850*.

117) Zároveň postupně předával jako končící vrchní a justiciář králického panství už v září 1849. SOA Z, VS Kr, kn. č. 286. NA ČR, Soudní uvozovací komise Praha 1848–1850, kart. č. 6, Králíky. Definitivně uzavřel v květnu 1850. SOA Z, VS Kr, kn. č. 286.

118) Nejprve při bohoslužbě v pardubickém arciděkanském kostele, následně oznámením všem státním úřadům ve městě, což byla v roce 1850 především nově zřízená krajská vláda. SOA Z, KS Ch, kart. č. 10, pres 663/1850.

119) SOA Z, KS Ch, kart. č. 10, pres 663/1850. SOkA Pardubice, OS Pardubice, kart. č. 2, B-26/1850.

120) Kromě okresního soudce bylo systemizováno místo vedoucího pozemkových knih, sirotčí agendy, třech kancelistů, soudního sluhu a výpomocného

práce během svého skutečného rozjezdu, kdy většina jeho úředníků musí stále dokončovat práci na svých bývalých místech.¹²¹⁾ Františku X. Pleskotovi na místě okresního soudce nepochybně výrazně ubylo práce ve smyslu řízení hospodářství i výkonu přenesených státních pravomocí, na druhou stranu ovšem na králickém panství mu podléhalo necelých 11 tisíc obyvatel, zatím co v územních kompetencích pardubického okresního soudu žilo po jeho zřízení téměř 20 tisíc obyvatel.¹²²⁾

Po roce 1850 se ve funkci okresního soudce František X. Pleskot věnoval víc civilní než trestní agendě.¹²³⁾ I zde úřadoval jak česky, tak německy a problémy mu to zjevně nečinilo, ovšem mluvenou italštinu nebo francouzštinu, které patřily rovněž k jeho jazykové výbavě, v praxi českého vnitrozemí nevyužil zcela jistě.¹²⁴⁾

Struktura soudů stanovená v roce 1850 fungovala pouhých pět let. Od roku 1855 byla uvedena v život správní reforma, která měnila úkoly především prvoinstančního soudního úřadnictva. Okresnímu soudci Pleskotovi hrozilo, že se po pár letech opět vrátí, byť v modifikované podobě, k tomu, od čeho utekl z králického panství – k výkonu všeobecné státní správy. Rozhodnutím ministerstva práv však byl ve stejném roce přeložen a jmenován okresním soudcem v Kutné Hoře.¹²⁵⁾ Tam byl zřízen tzv. sborový soud, který byl vyšetřovacím a nebyl proto spojen do smíšeného okresního úřadu

soudního sluhu. Pro ty byly známy i konkrétní osoby, které je obsadí. Místa dvou adjunktů a diurnisty sice byla v plánu, ale zatím bez konkrétních lidí, a dokonce i bez přesnějšího výhledu, kdy by s nimi okresní soudce mohl počítat. SOA Z, KS Ch, kart. č. 10, pres 663/1850, pres 701/1850.

121) Z toho důvodu nepodpořil udělení dovolené pro lázeňskou léčbu v Lázních Jeseník na dobu 10–12 týdnů pro dva z jeho úředníků, protože jejich práce by mu v chodu úřadu zásadně chyběla. SOA Z, KS Ch, kart. č. 10, okresní soud Pardubice.

122) NA ČR, Soudní uvozovací komise Praha 1848–1850, kart. č. 6, Králíky; kart. č. 20 Pardubice.

123) Možná byly stavební spory, exekuce nebo dražby pozemků v jeho očích důležitější než ojediněle se vyskytující delikty trestního typu. SOkA Pardubice, OS Pardubice, kart. č. 5.

124) Gymnaziální latina a řečtina byla v této době vhodná k zapsání do osobního dotazníku, v úřednické praxi už byla využitelná jenom ve smyslu jazykového základu a odborných termínů. SOkA Pce, OS Pardubice, kart. č. 2, osobní výkaz 1850.

125) *Wiener Zeitung*, 25. 3. 1855, s. 2. Vzhledem k tomu, že do státní služby nastoupil až v roce 1850, nedosáhl na tak vysoké posty, aby jej zaznamenali Martin KLEČACKÝ – Marie STUPKOVÁ, *Slovník představitelů soudní správy v Čechách 1849–1918*, Praha 2015.

vykonávajícího jak politickou, tak soudní správu zároveň.¹²⁶⁾ Pro Františka X. Pleskota to v podstatě znamenalo povýšení, ale šťastná doba v jeho životě už patrně minula. Ještě téhož roku 1855 na podzim zemřela na tyfus jeho manželka Alžběta.¹²⁷⁾ Nechat se penzionovat pro něj jednoznačně nebylo výhodné. Léta odsloužená v patrimoniální správě se mu sice v tomto ohledu přičítala k těm nemnoha ve státní službě po roce 1850, ale ne tak roky, kdy působil jako soukromý vychovatel mladých hrabat Althannů. Zemřel proto ve službě v lednu 1858.¹²⁸⁾

Jen o dva roky později než František X. Pleskot nastoupil do althannovských služeb na úřednické místo Johann Morawek. Postupoval zvolna od nejnižších míst a v roce 1850 převzal po Františku X. Pleskotovi šefovské místo, ovšem už jako „*představený hospodářského úřadu*“ či „*hospodářský ředitel*“, v jehož pracovní náplni nadále nebyl ani výkon přenesené státní správy, ani agendy vázané na patrimoniální správu.¹²⁹⁾ Johann Morawek oslavil v roce 1878 padesát let v althannovských službách a hrabě Michael Karel si jeho věrnosti ve službě, v souladu s obecným dobovým trendem, stále považoval.¹³⁰⁾ Na rozdíl od Františka X. Pleskota, který z jejich služby odešel a vzpomínat na něj nadále nebylo třeba.

Závěr

Obraz panství Králíky, jak jej zachytily fideikomisní pozůstalostní a separační protokoly první poloviny 19. století, je poněkud jednostranný a statický, soustředěný do jediného okamžiku. Na druhou stranu nikdy v tomto okamžiku aktuálně nevznikal. Jeho výslednou podobu ovlivňovala nejenom pečlivost úředníků, ale zároveň informace, které měli k dispozici. Panství zcela jistě nebylo středem zájmů tehdejších držitelů fideikomisu a ostatní členové rodu do dění zasahovat nemohli. Možná právě tato okrajovost způsobila, že z fideikomisních písemností vychází tehdy už hraniční panství jako místo poměrně neutěšené a k příjemnému životu málo způsobilé. Možná to tak bylo i pro zdejší úředníky v althannovských službách, ale

126) *Zevrubný popis rozdělení země království Českého spolu přehled úřadů politických a soudních*, Praha 1855, s. 151–153, 510–515.

127) SOA Praha, Sběrka matrik, f. ú. Kutná Hora, kn. č. 25, s. 210.

128) Tamtéž, kn. č. 25, s. 396.

129) K althannovskému úřednictvu po zrušení patrimoniální správy podrobněji M. MACKOVÁ, *Soukromé úřednictvo velkostatku Králíky po roce 1850*.

130) Zaměstnavatel Morawkovi při té příležitosti věnoval stříbrný pohár zdobený zlatými arabeskami, s emailovým althannovským erbem a zlatými číslicemi roku vstupu do služby a jubilejního roku. *Prager Abendblatt*, 15. 11. 1878, s. 2.

podíl od nich vyžadované práce celkem jistě nebyl vyšší než na okolních panstvích a materiální zabezpečení měli rovněž srovnatelné. Snad jenom drsné horské podnebí a odlehlost kraje zvýšená nově přiblíženou státní hranicí mohla být na překážku. V 17. století koncipovaná majetková záloha rodu mohla být optikou první poloviny 19. století vnímána jako válkou zdevastovaná a třeba i trochu pustnoucí, ale přes to všechno vlastně po celé toto období dostala této své povinnosti. Což ostatně dělali i zdejší úředníci patrimoniální správy.

doc. PhDr. Marie Macková, Ph.D.

Fakulta filozofická Univerzity Pardubice

e-mail: marie.mackova@upce.cz

THE KRÁLÍKY ESTATE IN THE FIRST HALF OF THE 19th CENTURY AND THE ADMINISTRATION OF THE FAMILY FIDEICOMMISSUM OF THE COUNTS OF ALTHANN

The Králíky estate became a fideicommissum in the mid-17th century, and it retained this legal status until 1924. This trust-type status brought with it certain limitations on how the estate could be held in trust and exploited. Around the turn of the 19th century, the Counts of Althann were dying without male heirs, so new holders of the estate had to be sought among their siblings or even among members of different lines of the family. This was not conducive to sound long-term economic management and development. Moreover, the estate was negatively affected by the Napoleonic Wars and other conflicts. By the time the situation had improved, the estate was burdened with debts to the maximum permitted level. Králíky was not a residential estate, and the day-to-day running of operations was always entrusted to patrimonial officials, who also had to exercise delegated powers on behalf of the state. The number of these officials fluctuated over time; there were always at least three of them, with two scribes at their disposal. Besides these officials, the estate also had a separate body managing its forests as well as various types of employees, particularly the Counts' household staff. An example of an official who spent most of his professional life in service of the Counts of Althann is František Xaverský Pleskot (1790–1858).